

HLÁSY

katolického spolku tiskového.

Ročník 39.

Číslo 4.

Dr. Josef Samsour:

TŘI ČASOVÉ OTÁZKY.

I. Možno-li svět odkřesťaniti?

II. Církev a věda.

III. Poměr státu k církvi.

V PRAZE 1908.

Nákladem katolického spolku tiskového. — V komisi
Cyrillo-Methodějského knihkupectví Gustav Francel.
Předplatné budiž zasiláno výhradně jen **Cyrillo-
Methodějskému knihkupectví.**

Cena 90 hal.

Hlasy katol. spolku tiskového.

Předplácí se ročně s poštovní zásilkou 2 kor.

Posud možno obdržeti v Cyrillo-Methodějském knihkupectví Gustav Francl v Praze:

R. 1871. 1872. jest úplný. Cena ročníku 1 K 60 h.

R. 1879. Č. 1. **S Bohem či bez Boha?** Obrázky ze života pro život nakreslil Dr. Karel Lev Řehák. 72 h. — Č. 2. **Zásluhy duchovenstva o české školství.** Nastínil Jos. Ježek. 56 h. — Č. 3. **Zlato a pozlátka.** Kresby ze života. Nakreslil V. Pakosta. 44 h. — Č. 4. **Lenka z pohodny.** Obraz ze skutečnosti. Napsal J. Souhrada. 76 h. — Č. 5. **Otevřené oči.** Vesnický obraz z času nové osvěty. Napsal E. Brynych. 36 h. — Č. 6. **Počátky křesťanství mezi Slovany.** Napsal J. Ježek. Část I. Slované jižní. 48 h. — Úplný ročník 1 K 60 h.

R. 1880. Č. 2. **Lhota dvořácká, Lhotou žebračí.** Obrázek ze života v době nejnovější. Vypravuje J. Ehrenberger. 44 h. — Č. 3. **Kněz Jan.** Napsal Josef Souhrada. 80 h. — Č. 4. **Schovanka.** Povídka z doby a pro dobu novější. Napsal J. Mergl. 50 h. — Č. 6. **Upomínky z cest života.** Vypravuje J. Dolenský. 48 h. Neúplný ročník 1 K 20 h.

R. 1881. Č. 1. **Pouť.** Povídka od T. Hájka. 50 h. — Č. 2. **Listy zvadlé.** Sebral Dr. Karel Lev Řehák. 48 h. — Č. 3. **Odplata zrady.** Vypravování dějepisné od T. Hájka. 40 h. — Č. 3. **Třtina na větru.** Povídka. Napsal V. Pakosta. 30 h. — Č. 5. **Diamantek.** Povídka ze vsi. Napsal Ed. Brynych. 40 h. Úplný ročník 1 K 60 h.

R. 1882. Č. 1. **Pouť Slovanů do Říma ke dnu 5. července L. P. 1881.,** kterou spolu vykonal i popisuje Th. Dr. Karel Lev Řehák. Díl I. 90 h. — Č. 2. **Totéž.** Díl II. 1 K 10 h. — Č. 3. a 4. **Kalich utrpení.** Povídka z počátku válek husitských od F. Vacka. — **Člověk bez náboženství.** Dle starého německého spisu vzdělal J. B. Podstránský. 72 h. Úplný ročník 1 K 60 h.

R. 1883. Č. 1. **Zábořský vladyka.** Historická povídka od V. Beneše Třebízského. Cena 50 h. — Č. 2. **Lepší čest než důstojenství.** Napsal F. Caballero. Ze španělštiny přel. Fr. Pohunek. 56 h. Cena těchto 2 čísel 80 h.

R. 1889. Č. 1. **Naši přátelé.** Obrázky ze života lidumilů a spolků lidumilných. Podává Karel Kramář. 50 h. — Č. 2. **Z našeho kraje.** Obrázek z počátku šestnáctého stol. Od Boh. Brodského. 80 h. — Č. 3. **František de Paula kardiál ze Schönbornů,** kníže-arcibiskup Pražský. Napsal Dr. Kl. Borový. 40 h. Cena těchto 3 čísel 1 K 10 h.

R. 1890. Č. 1. **Časové obrázky.** Kreslí J. Ježek. 1 K. — Č. 2. **Pro víru oteckou.** Dějepisný obraz. Napsal Al. Dostál. 60 h. — Č. 3. **Hlasatelé svobody.** Tři obrázky z naší doby. Napsal Boh. Brodský. 1 K. — Č. 4. **Dobré vychování,**

HLÁSY

katolického spolku tiskového.

Dr. Josef Samsour:

TŘI ČASOVÉ OTÁZKY.

- I. Možno-li svět odkřesťaniti?
- II. Církev a věda. -
- III. Poměr státu k církvi. -

V PRAZE 1908.

Nákladem katolického spolku tiskového. — V komisi
Cyrillo-Methodějského knihkupectví Gustava Francla.

TŘI ČASOVÉ OTÁZKY

I. MOŽNO-LI SVĚT ODKŘESTANITI?

:: II. CÍRKEV A VĚDA. ::

:: III. POMĚR STÁTU K CÍRKVI. ::

Napsal

Dr. JOSEF SAMSOUR,

PROFESSOR BOHOSLOVÍ V BRNĚ.

V PRAZE.

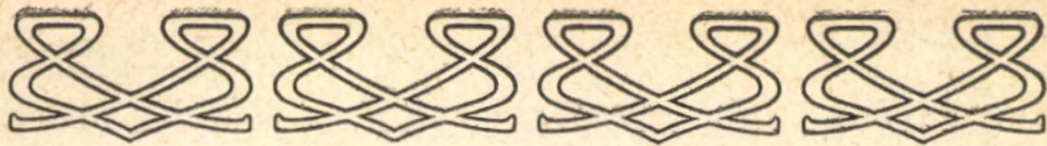
NÁKLADEM KATOLICKÉHO SPOLKU TISKOVÉHO. — V KOMISI
CYRILLO-METHODĚJSKÉHO KNIHKUPECTVÍ GUST. FRANCLA.

1908.

Imprimatur.

Z kniž. arcib. ordinariátu v Praze, dne 17. června 1908
čís. 8561.

Dr. Jan Sedlák,
generální vikář.

Možno-li svět odkřesťaniti?

Více než kdy jindy a zuřivěji pozvedají se za našich dnů brány pekelné proti Kristu a jeho církvi. Ve všech vrstvách společnosti, mezi „vzdělanci“ jako mezi lidem, v kabinetech knížat jako v chatrčích dělníků, šíří se tento zlý duch popírání a ničení, štev a podněcuje a dráždí a podpichuje. V rozličných podobách a škraboškách, pod nejrozličnějšími jmény a symboly objevuje se tato prudká nenávisť proti církvi, proti křesťanství a vůbec proti každé pozitivní víře; dva velké tábory stojí k boji hotovy proti sobě — Kristus a Belial!

Ať nazveme celkový ráz církvi nepřátelského hnutí naší doby negativně jako atheistický nebo pozitivně jako naturalistický, ať dáme mu se zvláštním zřetelem na život jméno indifferentismu a moderního pohanství, nebo se zvláštním ohledem na vědu označíme jej pantheistickým, rationalistickým a materialistickým, nebo konečně zřetel majíce na společenský život a politiku, moderně liberálním a socialistickým — v podstatě věc zůstává touže; ve všech oborech myšlení jako života snaží se světový názor bez Boha a bez Krista křesťanský názor světový netoliko pozměnit, nýbrž z kořene vyvrátit a zničit. „Ano, Boha a křesťanství hezky za dvěře vystrčit,“ toť ohnisko

a středisko všech různých protikřesťanských proudů naší doby. „Pryč s bídnicí,“ s církví, s křesťanstvím; emancipace člověka od Boha, rozumu od víry, vědy od autority, práva od morálky, zkrátka emancipace všeho podřízeného od toho, co je vyššího, a proto také emancipace společnosti a jejích institucí, státu, rodiny, manželství, školy, majetku, práce, styku obchodního a života vůbec od zákonů křesťanských, které dříve aspoň principiálně vládly, to je dnes heslem, válečným pokřikem v táboře nepřátel Kristových.

Titanského díla odvažují se zajisté naši nepřátelé — dnešní civilisovaný svět úplně zbaviti křesťanství, jež tisícerymi kořeny s ním je spojeno; národy, jimž se křesťanské názory staly druhou přirozeností, odkřesťanit; usmrtit ducha křesťanského, „jenž všechny tepny společenské proniká, jehož pečeť vtisknuta je všem částem zákonodárství, jehož světlo osvěcuje všecka odvětví vědění, jehož řeč se vmísila do všech jazyků, dle jehož předpisů mravy jsou uspořádány, jehož ráz vtisknut je všem zvykům a obyčejům, jehož vůni krásná umění vydychují, od něhož všecky pomníky tvůrčí síly svého lesku nabývají, který jedním slovem vnikl do veliké úrodné civilisace, která je slávou novější společnosti.“¹⁾

Jak má se toto počínání, toto dílo nepřátelům zdařiti? Mají brány pekelné triumfovati, má skála křesťanská kolísati a se podvrátit? Nemožno! Neboť o křesťanství jako božské instituci platí slovo Gamalielovo: Jestliže z lidí je dílo to, rozpadne se, pakli z Boha je, nebudete ho moci zrušiti, abyste snad nebyli nalezeni i Bohu odpůrci (Skutky ap. hl. 5, 38 n.). To dokázati učinili jsme si úkolem, dokázati,

¹⁾ B a l m e s, Protestantismus vgl. mit dem Katholicismus, I. Bd., str. 140.

že odkřesťanění dnešního světa i z pouhého hlediska rozumu — neboť jako věřící křesťané máme zaslíbení Páně bezpečným pokladem, které nám žádná moc a žádná lešť neodejme, je přímo nemožností. Neboť co tak hluboko až do vnitra lidstva se vssálo, co tak hluboko je odůvodněno v lidské přirozenosti a potřebě, čím je takorčka i naše atmosféra proniknuta, co dýcháme, to lidskými prostředky, byť i byly sebe násilnější a mocnější, beze stopy se světa odstraniti, s tím takorčka učiniti tabulam rasam — je věc nem o ž n á.

Musíme především odpovědět na otázku: Čím je křesťanství tak úzce spojeno s civilizací, že může býti označeno takorčka za její matku; musíme tu tudíž krátce pozorovati netoliko reformující, nýbrž úplně přetvořující vliv křesťanství na lidstvo, zvláště na jednotlivce, na rodinu, na stát a na společnost. Před tím však nemůžeme se aspoň několika slovy nedotknouti jiné otázky, proč a čím nalézají křesťanství také v přirozenosti lidské, t. j. v povaze a uspořádání našeho duševního života, hluboké odůvodnění svoje. Snáze bylo by ovšem o tomto předmětu napsati knihy, než shrnouti celý nepřehledný obor v rámci stručného pojednání. Než domníváme se, že tak tím více musíme učiniti, poněvadž tyto otázky staly se v naší době palčivými a nemohou býti dosti se všech stran probírány a objasňovány.

V křesťanství spočívá zvláštní magnetická síla, která srdce každého člověka, které s ním jednou, ať již jen při narození, ve styk přišlo, neodolatelně přitahuje. Odkud tato tajemná přitažlivost, musí se každý myslící člověk tázati, odkud tato tajemná, neodbytná přitažlivost? — V srdci lidském jsou od přirozenosti nejrůznější touhy, náklonnosti, vášně s různými odstíny, jež je mocně ovládají, brzo při-

tahují, brzo odpuzují. Většina z nich, jako pud po pokrmu, po sebezachování, pýcha, hněv, lenost, smyslnost atd., je člověku a zvířeti společnou. Jen jeden pud je pouze člověku vrozený, vědomý pud po věčné, nezkalené, dokonalé blaženosti. Zvíře je spokojeno, má-li dostatečnou potravu, a nežádá nic více dále; ne tak člověk. Člověk má od přirozenosti nutný pud po dokonalém štěstí. Srdce chce za každou cenu co největší ukojení. To je posledním cílem všeho jeho snažení a žádost po něm je základním kořenem všeho snažení. Nenasytitelnost je srdce lidské a nevyplnitelná jeho prohlubeň a nikdy nemůže se člověk spokojiti. „Která je nejmocnější žádost lidská, první a poslední žádost naší duše?“, táže se slavný apologeta H e t t i n g e r¹⁾ a odpovídá: „Taž se všech milionů, kteří se na zemi pohybovali od stvoření prvního člověka, co chtěli, po čem toužili, oč všichni se přičiňovali? Taž se sebe sama, přilož ucho na vlastní srdce svoje, slyš jeho nejvnitřnější, nejtišší, pravé slovo — co žádá? Š t ě s t í.“ To je zkušenost denního vnitřního života a všeobecným psychologickým faktem, a kdo by je chtěl popíráti, musel by zapříti také osobnost člověka, svoje vlastní já.

Nemá nyní tato nenasatná touha člověka po něčem, po štěstí, které by jej dokonale upokojilo, nemá tato touha nikdy dosáhnouti ukojení, klidu? Slyšme, co víra nám na to odpovídá: „Zde na tomto světě nikdy; ovšem však na onom světě, k němuž nynější svět, nynější život je pouze předsíní, přípravou“, — a nedá se také s hlediska lidského rozumu nic významnějšího proti tomu namítnouti. Pak by byl člověk nejnešťastnějším tvorem ze všech, jestliže by nade všecky povýšen řečí a rozumem, na zemi nikdy nenalezl jako ony ukojení a v život

¹⁾ Apologie des Christentums, I. Bd., str. 318.

budoucí, kde jeho přízeň byla by dokonale uhašena, neměl naděje. Neboť přirozenost stavěla by mu vždy před oči šálivou fatu morganu dokonalého štěstí, štvála a pudila by ho, aby ho dosáhl, a když se do únavy naběhal přes kamení, přes hory a doly, obraz by se proměnil v samou mlhu a páru. Ano, pak by se nám naše nejpřednější přednosti, rozum a vůle, staly kletbou. Neboť právě ony jsou nikdy nevysýchajícím pramenem této touhy a proto také pramenem našeho neúnavného snažení, které by bylo přece marným a nutně končilo sklamaním a zoufalstvím. Pak by musil člověk proklínati svého Tvůrce, své rodiče, hodinu narození, kdyby přišel na svět s touhou, která vždy po věcech vyšších touží a nikdy nemůže býti ukojena.

Nikoli, člověk musí po tomto životě očekávat život jiný, a tento pud je v nás jen nepohnutelnou magnetickou střelkou, která kolísáním života nedotknuta vždy na život posmrtný ukazuje. Kdežto stará pohanská náboženství spokojila se dáti této snaze za pól vybledlý obraz blaženosti, přistupuje nyní křesťanství k srdci lidskému, ukazuje mu při denním světle víry zjevené cíl, po němž touží, skýtá mu prostředky, aby ho jistě dosáhl — a člověk, který vidí najednou svět, o němž tak dlouho snil, třebas i jen jako v zrcadle uskutečněný, který vidí ideál, za nímž tak dlouho marně bloudil, v dosažitelné dálce, člověk sahá po něm radostně — člověk je křesťanem.

Ještě různé jiné pudy a snahy srdce lidského jsou tu rozhodujícími, poněvadž zde na zemi nikdy nenalézají ukojení a nespokojí se nikdy vystoupením na jeden stupeň, nýbrž vystupují až k chrámu ideálu na příkré výšině, třebas i jen existujícímu v jejich předtuše. Takové jsou pudy po krásnu, ušlechtilu, mravnu, pud po cti, přátelství, nesmrtelnosti atd.

Tyto všecky dají se však jen podřaditi pod pud po blaženosti jako podzáklad a předpoklad všech ostatních pudův a jim všem je dáno v křesťanství v posmrtném životě uspokojivé odpočinutí, slíben čistý, nerušený požitek toho, po čem toužily.

V tom je klíč k nápadnému, nepopíratelnému, historickému faktu, že křesťanství se svými ideály a ideami má neodolatelný vliv na každé ušlechtilé srdce lidské, kterému se na př. ani Göthe, „starý pohan“, sporadicky ubrániti nemohl, který jaksi předem i na ducha Sokratova, Platonova a jiných mudrců starověkých působil a jim myšlenky a zásady do úst vložil, které mnohdy zdají se vyplývati z péra některého z Otců církevních. „Podstata vlastního náboženství Kristova,“ praví proto P l a n c k ¹⁾, „dá se shrnouti v několik jednoduchých slov, která se s mocí neodolatelnou vtírají prostému čistému srdci jakož i rozumu.“

To je tajemné kouzlo nauky křesťanské, která tak dojemně mluví k srdci lidskému i tehdy, když srdce toto z jejího vlivu se vybaviti chce. Ano, křesťanství a jen křesťanství rozluštilo tuto hádanku života, kterou filosofové starověcí a nevěrecké doby nové marně se rozluštili snažili — hádanku tohoto vnitřního pudu po čisté, věčné, dokonalé blaženosti. Co z toho vyplývá? — Pokud vedle tohoto rozluštění nebude dáno stejně nebo více uspokojující, pokud tomuto tajemnému pudu nebudou vykázány vyšší dráhy, než je víra křesťanská vykazuje, potud b u d o u k ř e s ť a n é, potud b u d e k ř e s ť a n s t v í přes veškery úskoky, přes veškeré násilí.

„Ať se děje, co se děje a ať přijde cokolivěk, vždy zůstane někdo křesťanským,“ praví N i c o l a s ²⁾,

¹⁾ Geschichte des Christentums, I., str. 74.

²⁾ Philosophische Studien über das Christentum, IV. Bd., str. 416.

„a tento někdo je svět. I zlí a bezbožní prokazují uzdě čest, ačkoli ji pěnou pokrývají; a kdyby byl počet jejich sebe značnější a zuřivost jejich sebe větší, nikdy se jim nepodaří křesťanství povaliti; neboť jejich zbraně nemohou býti ničím jiným než jeho dary.“ A rovněž tak ujišťuje nás S a v i g n y ¹⁾: „Křesťanství musí býti od nás uznáno netoliko za pravidlo života, nýbrž za to, co skutečně svět proměnilo, takže naše myšlenky, jakkoli cizími, ano nepřátelskými se mu zdají býti, přece jím jsou ovládány a proniknuty.“ Podobně praví i filosof P a u l s e n ²⁾: „I ti, kdož se cítí v rozhodné protivě ku křesťanství, nemohou se vybaviti z jeho vlivu; tak určuje dále jejich myšlení, jejich chtění a jejich jednání, ne-li v pozitivním, tedy v negativním smyslu.“ A vskutku, kdo hlouběji pozoruje jednání odpůrců, musí s podivem uznati, že boj proti křesťanství vede se ideami, které zplodilo, vědou, ku které, ne-li pozitivně, tedy aspoň negativně dalo popud.

Z těchto premis domníváme se, že můžeme již nyní vyvoditi závěr, že odkřesťanění dnešního světa je věcí nemožnou. Než tím ovšem nemá býti vyloučeno, že pohrdaný a posmívaný Bůh, jenž má býti z rozumu a světa odstraněn, že tento shovívavý Bůh konečně ve spravedlivém hněvu ruku vztáhne a národu a zemi odejme — milost víry, aby ji dal národu jinému, který se jí stal hodnějším. Toho ovšem máme v dějinách příklady. Pak se však oni bezbožníci nebudou nikterak moci honositi vítězstvím nad křesťanstvím; neboť v troskách vyvráceného řádu nalezne bestie barbarství úkryt a ztrpčí hrozně oněm pošetilcům jejich šílenou radost.

„Pokud svět bude civilisovaným, musí býti křesťanským“ — a vskutku obraťme jen zraky své na

¹⁾ System I., 53.

²⁾ System der Ethik I., 138.

Afriku, kde kdysi víra a vzdělání v době sv. Augustina tak velice kvetly. Co se stalo z Afriky? Pohledme jen na východ, na dnešní Turecko, na Egypt — země, které se kdysi honosily, že plodí legie svatých! Co se z nich stalo? Ano, naše civilisace je křesťanskou civilisací, dcerou křesťanského náboženství. Co zeslabuje náboženství křesťanské, brání pokroku, brání naší civilisaci. „Kdo proto,“ praví Hettinger¹⁾, „ideu humanity, pokroku, civilisace hledí udržeti odloučenou od víry křesťanské, v jejímž lůně se zrodila a postupem století uzrála, ten usiluje o věc nemožnou.“ Než dosti. Vraťme se po této malé odchylce opět k svému tematů a zkoumejme nyní, používající dějin jako vůdce, blahodárný obrat, jež křesťanství v postavení jednotlivce, rodiny, společnosti vůbec a státu zvláště a v jejich zájemných poměrech přivedilo — a poznali-li jsme pak, že naše slavená civilisace skutečně z lůna křesťanství vypučela, pak dospějeme snadno k závěru, že se nikdy nepřátelům našim nepodaří, naskrze křesťanský svět odkřesťaniti, o křesťanství ošáliti a oloupiti.

Co tedy učinilo křesťanství pro jednotlivce? je otázka první, a odpověď zní: Křesťanství uvedlo jednotlivce v pravý poměr ke státu a společnosti tím, že člověku na paměť uvedlo vědomí jeho důstojnosti, jeho ceny, jeho svobody, jej povzbudilo, aby si vážil sebe sama, aby důvěřoval v sebe sama, jedním slovem tím, že úctu a vážnost jednotlivce zavedlo.

Ve starověku pohanském měl jednatel jen potud cenu, pokud byl částí velkého celku, státu, pokud byl jako občan s ním spojen. „U pohanských národů byla společnost všecko a jednotlivci nic. Ono božstvo, jež „vlastí“ bylo nazýváno, nedovolovalo svým

¹⁾ U. d., I. Bd., str. 405.

dítkám pro něco jiného dýchatí než pro sebe, vštěpovalo jim všem svou nenávist, své všecky vášně, své všecky předsudky. Jeho moc záležela z jejich osobního zničení, jeho svoboda jen z jejich otroctví.“¹⁾ Zde omezíme se pouze na vylíčení postavení individua jako údu státu, jako občana; o postavení ženy, dítek a otroků promluvíme později.

Základem starého pohanského státu bylo sobectví, *egoismus*, jeho první povinností sebezachování, před nímž mizí všecky ohledy na vyšší právo nebo na jednotlivce. „Stát,“ praví *Aristoteles*²⁾, „je před jednotlivcem jako celek před svými částemi, je vždy tedy nad svými údy, které jen pro něj existují.“ Člověk mimo stát není ničím, osobní jednotka mizí v jednotce politické. Stát je vše, má vše, tráví všecky životní síly svých údů, nezná vyššího práva nad sebou. Občan starověký byl proto majetkem státu, jemu zasvěcen, jeho „nástrojem“³⁾, jehož se používá, pokud je užitečným, a který možno zničit, nemůže-li více prospívati.“ Proto vidíme u *Spartanů*, jak slabé, zmrzačené dítky odkládají na *Taygetus*, jak vychovávají chlapce od sedmého roku výlučně pro stát; proto vidíme, jak i filosofové, *Plato* i *Aristoteles*, tak hluboko v blud upadají, že radí k zločinu vraždy dítek, aby zabráněno bylo přelidnění, nejohyznější nauky až do jednotlivostí podávají o plození a vychování. Proto vidíme, že kdo není občanem, je považován za nepřítele, *hostis* značí proto cizince a nepřítele zároveň, a proto i zásada: „Cizí muž je vlkem pro každého.“⁴⁾ Jen Řek a Říman jsou lidé, všichni ostatní barbari, povolání ne k poroučení, nýbrž k po-

¹⁾ *Nicolas*, u. d. IV. Bd., str. 450.

²⁾ *Politic.* I., c. 1., § 11.

³⁾ *Balmes*, u. d. I. Bd., str. 341. Známý je výrok *Ciceronův*: *Homo non sibi natus, sed patriae.*

⁴⁾ *Homo homini ignotus lupus est.*

slušnosti. K občanství náleží stejný původ a tolik jmění, aby člověk bez práce mohl žít; jmění je ctností.

Patriotismus starých, často tolik velebený a vychvalovaný a naší mládeži křesťanské jako ideál předváděný — tento patriotismus nebyl ryzí láskou k vlasti, jak my ji pocítujeme — nikoli, nýbrž slepou, instinktivní vášní, která člověka jako obětní zvíře se zavázanýma očima k oltáři pudí. Tupě, bez vyššího cíle, jen aby vyhověl železné své povinnosti jako vojín, vrhá se bojovník do boje, vraždí a dává se vraždit — nenáležíť sobě, nýbrž státu. A onen lid athénský, tolik pyšný na svou svrchovanost, suverenitu, zda odvážil se kdy jednati proti blahu státnímu, odvážil se kdy šetřiti zvláštních práv a zájmů jednotlivcových, žádala-li krutá modla státního zájmu jejich ignorování? Je známo, že obětovali Athéňané domnělému blahu státnímu své nejlepší vojevůdce Themistokla, Aristida a mnohé jiné, své nejlepší řečníky jako Demosthena. Podobně obětovali i Římané své největší dobrodince, jestliže se zdáli státní všemohoucnosti nebezpečnými, jako Kamilla, Manlia atd. Tak tomu bylo v době rozkvětu řecké a římské republiky! Čím však byl jednatel v době císařské za Klaudiů a Neronů, to není třeba široce vykládati. Dnes ještě mohly by nám o tom římský amfiteatr, cirkus a paláce císařské vypravovati scény nej-hroznější.

Nyní vystoupilo křesťanství a razilo neúnavně za stálých pronásledování a překážek cestu své nauce o vznešenosti a povýšenosti každé jednotlivé duše jakožto obrazu Božího; jednatel oddech si poněnáhlu osvobozen od tohoto jako balvan jej tížícího vědomí, že je pouze otrokem státu, naučil se sebe sama si vážit, jiné jako bratry ctíti a milovati — až vidíme dnešní svět s jeho zákony a

názory, s jeho zřízeními v té míře touto úctou individua proniknutý, že se to musí jeviti takořka pošelilým počínáním, opět chtít odstraniti z veřejného mínění ono přesvědčení do lidského života vniklé. Co jen božské prostředky do života národů dovedly vstípati, to lidské úskoky a machinace nikdy více nebudou moci z něho odstraniti.

„Nechte zmizeti ideje křesťanské a připusťte ideje starověké opět k veslu,“ píše Balmes, „a uzříte, že nynější svět bude se podobat starému. Na štěstí pro lidstvo je to nemožno. Všecky pokusy dodnes za tímto účelem podniknuté byly a musily býti jen krátkého trvání, a tak tomu bude i v budoucnosti.“ Byl ovšem v posledních dobách, jako ve všech oborech, tak i ve snížení individuální důstojnosti lidské učiněn značný krok ku předu; v materialistickém zbídačení zašlo se již tak daleko, že člověk postaven byl na stejný stupeň se zvířetem; tak mnozí vzdělanci jako nevzdělanci pozbyli vyššího sebevědomí a sebeúcty a zbytek ještě šlechetně smýšlejících křesťanů nemůže se téměř ani ve veřejném životě uplatniti. Odtud také arrogantní a posměvačná pýcha liberalismu, s kterou vystupuje! Než jsou ještě zdravé živly v hnilobou nakaženém těle dnešní společnosti a boule liberalismu je toliko abcessem, jenž špatné, nezdravé šťávy z organismu vylučuje a odstraňuje.

Přistupme nyní k druhé otázce: Pokud křesťanství působilo na rodinu, ji zušlechtilo a proměnilo. Při založení rodiny hraje žena, matka, hlavní úlohu, tvoří její srdce jako muž její hlavu. Měla-li rodina křesťanstvím účinně býti obrozena, musila býti především žena vysvobozena z prohlubně pokleslosti a pohrdání, musila býti zušlechtěna, musila se státi z pouhého předmětu nízkého požitku svobodnou, stejně oprávněnou družkou mužovou. To bylo úlohou křesťanství a křesťanství ji také úplně rozřešilo.

První, co křesťanství pro ženu a tím také pro svatost manželství učinilo, byl zákaz polygamie, mnohoženství, této rakoviny na těle každého národa, bylo povýšení manželství na svátost. „Jeden s jednou a navždy!“, s tímto heslem na štítě vystoupilo křesťanství proti pohanské znemravnělosti do boje; tímto nezměnitelným příkázáním dalo uzdu prudké vášni, smyslnosti, z které se tato nikdy vytrhnouti nemůže. Druhou věcí bylo, že žena nabyla práv vůči muži, že byla takořka odškodněna za svou podrobenost pod něj bohatou měrou úcty a lásky, jak se nám to zvláště ve středověku jeví, kde rytířstvo ženám přinášelo pravou úctu. „Mužové, milujte své ženy, jako Kristus církve miloval,“ napomíná apoštol; a tak stala se žena samostatným, svobodným, ušlechtilým a šťastným údem rodiny. Žena není v křesťanství nižší bytostí než muž, muž a žena jsou si rovni; z téhož utvoření prachu země, mají oba na sobě božský obraz a podobenství, pro oba Kristus zemřel, oba budou státi jednou před soudem, aby vydali počet.

Jak jinak bylo tomu a je tomu ještě u pohan-ských národů! Jak nízké a nedůstojné postavení měla žena i u Řekův a Římanův, nejvzdělanějších to národů starověkých! Žena byla považována v celém starověku za bytost nižšího řádu, její ctnost je dle Aristotela málo různá od ctnosti otroka; žena je vždy nezletilá, je pod poručenstvím otcovým, pak manželo-
vým, a dědí jen tehdy, není-li mužských dědiců; žije ve světnici pro ženy určené, vyloučena ze vzdělání mužů, z literatury, her a hostin. Poněvadž snížena, považována byla žena v Řecku jako v Římě za více nakloněnou k nepravosti než muž, a censor Metellus Numidicus pravil proto zcela naivně: „Kdyby nám příroda dovolila žítí bez žen, byli bychom osvobozeni

od velmi obtížných průvodců.“¹⁾ Libovolně mohl Říman manželku týrati, zapůjčiti; žena neměla práv, nýbrž jen povinnosti; byla zkrátka řečeno služkou, otrokyní, první služebnicí mužovou. „Kdo nezná,“ praví Balmes²⁾ rozhorleně, „potupného názoru moudrého Solona o půjčování žen, aby pokolení bylo zlepšeno? Kdo nečervená se, čte-li, co praví božský Plato v příčině slušnosti a vhodného způsobu, kterým mělo býti ženám poskytnuto účastenství na veřejných hrách. Než zahalme závojem vzpomínky, které lidský rozum tolik zneuctívají.“

Zajisté takovéto nepřirozené výstřednosti jsou rozumu v křesťanství vyrostlému sotva uvěřitelné, a musí naplniti hrůzou a odporem. Ale přímo hrozným musí se nám jeviti, vidíme-li i dnes uprostřed křesťanské civilisace v platnosti a v obyčeji tytéž výstřednosti a ohavnosti, třebas ovšem zastřené a moderními obraty slovnými zakryté — i ve „vzdělaných“ stavech. Snaží-li se mnozí za našich dnů ženu „emancipovati“, snaží-li se zavésti závazné manželství civilní a rozluky manželství, směřují tím přímou cestou k témuž cíli, aby manželství snížili a tak křesťanství podvázali jeho hlavní tepnu životní — rodinu. Poslyšme, jak vážně o takovýchto pokusech soudí sám Bluntschli³⁾: „Společenství žen,“ praví, „jak je Plato navrhl pro strážce svého ideálního státu, je snížením manželství a zničením rodiny. Prostituce žen, jak za jistých okolností byla od Spartanů podporována, je barbarstvím. Emancipace těla, jak ji žádá sociálně-radikální škola jako nový pokrok individuální svobody, rozhodovati totiž dle libosti o svém těle, i pro oba manžely, je snížením mrav-

¹⁾ Aulus Gellius I. c. b. 1 a 2.

²⁾ U. d. Bd. I., str. 380.

³⁾ Allgemeines Staatsrecht I., str. 193.

ní svobody člověka na stupeň smyslné svobody psů“. Je to sice slovo ostré, ale pravdivé. Jen nesmíme radikální školu jedinou viniti; máť spoluvinníkem liberalismus, což ovšem Bluntschli nechce doznati, jak události dnešní doby ukazují. A byť i se jim podařilo vychovati špatnou generaci; křesťanství nezasadí ještě takovými prostředky ránu smrtelnou; neboť cit studu a manželské věrnosti díky námahám církve zapustil příliš hluboké kořeny do půdy veřejného mínění, než aby mohl býti obratem ruky povalen. Ano ještě více: Budou moci úctu a vážnost, kterou veřejné mínění vzdává Bohu zasvěceným pannám, těmto obětem lásky k Bohu a bližnímu, které se hrdinsky zříkají světa s jeho požitky, těla s jeho žádostmi, aby se ztrávily ve škole, nebo ve špitále, nebo na bojišti, nebo v modlitbě za zbloudilé lidstvo, budou moci, pravím, tuto uctivou bázeň před osobami řeholními tak snadno vyhladit, budou moci tak snadno smazati hluboké dojmy, které má jejich ideální život na nevěstu, na manželku, na matku, na vdovu, budou moci zničit vliv, který mají tiché, čisté zdi klášterní na rodinu a její život? Zajisté nikoli! Proto, volá liberalismus, pryč s kláštery! Ano, pryč s nimi, pak však také pryč s mravností a věrností, pryč se spořádanými rodinnými poměry, pak však také pryč s věrou v autoritu, pryč s poslušností, pryč se zákonem, pryč s církví, pryč s trůnem a oltářem. S touto katastrofou zajisté věci by se skončily.

Ovocem, cílem manželství od Boha ustanoveným je — dítě a jeho výchova. „Co je dítě“?, táže se francouzský biskup Dupanloup a odpovídá: „Dítě! Je to člověk sám, s celou svou budoucností, do prvních let života uzavřenou. Je to naděje rodiny a společnosti, je to pokolení lidské, které se obrozuje, vlast, která se dále udržuje, a téměř obnova lidstva v jeho květu.“ Což divu, že víra a nevěra stejně žá-

dostivě vztahuje ruku po tomto vzácném květu; neboť kdo má dítě, má muže, má budoucnost.

Je známo, že u Řekův a Římanů ze snížení ženy vyplynulo otroctví dítěte, které jako matka stalo se zbožím. Otec byl netoliko hlavou rodiny, nýbrž rodinným neomezeným vládcem, despotou, a dítě úplným jeho majetkem: otec může svého syna dle libosti vydědit, třikráte prodat, usmrtit, dcery prodat nebo jim manžela určit. Narozené dítě klade se před otce: zvedne-li je, vychová se, nechá-li je ležeti, odloží se; a nechá je ležeti, není-li silné, působila-li by mu jeho výživa starosti. Dítě pak hodí se do vody nebo ponechá se v lese divokým šelmám na pospas, v nejlepším případě položí se na veřejné místo, aby je někdo našel, kdo by je přijal a je vychoval k otroctví nebo k prostituci, dle libosti. Sám Plato ¹⁾ žádá, aby znetvořené dívky na tajných místech byly odloženy a chudé nebyly vyživovány, a Aristoteles ²⁾ zapovídá zachovati při životě slabé dívky a radí chudým vyhánění plodu. Stát nestará se o výchovu, také rodiče ponechávají ji otrokům, kterážto snižená třída nemůže však vstípati dítkám žádné ušlechtilosti duševní — a tak mstí se otroctví na dítkách za tyranství otcovo. Než neurážejme stále svůj mravní cit líčením a pozorováním těchto ohavností — nikoli — povšimněme si raději, jaké dobrodiní a požehnání křesťanství i na tomto poli nám přineslo!

S veškerou energií odstranilo křesťanství tyto hrozné zločiny na důstojnosti lidské, proměnilo ukrutná práva otcovská v milé povinnosti, které otce spojovaly mírnou mocí, mocí lásky rodinné, v křesťanství zušlechtěné, s jeho dítětem a jeho srdce rozněcovaly starostlivými city otcovskými o ně. Dítě

¹⁾ De republ. V., p. 460.

²⁾ Polit. VII., 14.

není v křesťanství více věcí, vlastnictvím rodičů, nýbrž darem Božím, rodičům svěřeným, aby je jako dědice nebe vychovali pro království Boží. Jaký význam a jaká důstojnost byla dána dítěti slovy: „Nechte přijíti ke mně maličkých, neboť jejich je království nebeské“ (Mar. 9, 33 n.)! V duši dítěte je víra a naděje, nevinnost povznáší se mnohem jistěji k Bohu než věda. Jak vznešený ideál předvádí nám matka s dítětem nebeským a slova Písma o mládí Páně: „Dítě pak rostlo a posilovalo se v duchu, jsouc plné moudrosti a milost Boží byla v něm“ (Luk. 2, 40). V přesvědčení, že nedostatek náboženské výchovy je příčinou úpadku světa, napomínalo křesťanství rodičů, aby dítěti své neponechávali nevědomým a bezbožným otrokům, nýbrž sami je vychovávali, zvláště vyzývalo matky, aby budily v dětských duších zbožné city, zejména své dcery zbožně a jednoduše vychovávaly, by se staly jednou dobrými manželkami a matkami. Vidíme v brzkou také, jaký vliv měly matky na své syny, jakého v starém světě nikdy neměly. První školy v mladé církvi byly od kněží řízeny, které vyučování spojovaly s výchovou a otevřeny byly neméně chudým než bohatým. Tak utvořilo křesťanství poněmáhle naše civilisované poměry, jež na nás z rodiny a ze školy blahodárně vanou.

Ovšem je to dnes právě škola, v jistém smyslu tvořitelka budoucnosti, kterou nepřátelé církve stůj co stůj do svého vlivu dostatí chtějí, aby křesťanství i z tohoto úrodného pole vyloučili. Odtud volání po vyloučení kněží a náboženství ze školy, odtud snahy o zavedení tak zv. volné, t. j. beznáboženské školy. Volná škola má nastoupiti místo školy náboženské, lhostejnost náboženská a nevěra, hrubý materialismus a nenávisť proti křesťanství a církvi mají býti v budoucnosti pěstovány ve školách. Než „cit

náboženský,“ praví Walter¹⁾ — a tohoto výroku lze i tu použít — „zůstává vždy mocnějším než lichá theorie; tímto bude církev dále v myslích vládnouti.“ „Hlasité volání,“ doznává sám Bluntschli²⁾, „po emancipaci školy od církve za našich dnů... je jako absolutní požadavek naprosto zavržitelný, protože je bezbožeckým.“ Ať je tomu jakkoli, dokud reformátorské školní nejsou s to, aby poskytl prakticky lepší metodu vyučovací a vychovávací, než je křesťanská — a to se v pravdě posud nezdařilo — bude křesťanství i na dále ve škole nutno a nezbytno.

Přicházíme nyní k třetí a poslední, avšak také nejzávažnější otázce: Jak jeví se přetvořující síla křesťanství ve společnosti, zvláště ve státu? Nikdo nebude nám odporovati, položíme-li těžiště této otázky do zmírnění a ušlechťení mravů, které přivedilo křesťanství ve všech směrech. Pohlédneme-li opět zběžně na klassické pohanství, zejí na nás z něho jako temné skvrny nespravedlivost otroctví, tvrdost k chudým a nešťastným, ukrutnost ve válčení, nelidskost her gladiatorských a posléze hrůzy plný obraz absolutismu a despotismu.

Otroctví bylo každým způsobem jednou z nejhroznějších stránek starého života a Aristoteles vyslovuje jen všeobecný názor, praví-li, že jsou dva druhy nástrojů, neoživené a živé; první jsou otroci bez duše a druhé jsou nástroje, v nichž je duše; není to však pravá duše jako duše pánova, neboť je úplně zbavena vůle. Podobným způsobem jmenuje Říman otroky jiným pokolením lidským³⁾ a rozeznává nástroje takto: „Jeden je němý, pluh, vůz; druhý vydává nesouvislé zvuky, vůl; třetí mluví, to je otrok.“⁴⁾ Otroctví je v celé

1) Naturrecht und Politik, str. 495.

2) U. d. Bd. II., B. IX., str. 356.

3) Quasi secundum genus hominum sunt. Florus II., 20.

4) Varro, De re rustica I, 17.

říši, počet otroků je neuvěřitelně veliký. Vznešení čítají jich na tisíce. Nakládání s nimi je nejtvrdší. „Zneužíváme otroků,“ praví Seneka, „ne jako lidí, nýbrž jako zvířat.“ Císařství snažilo se sice zavést mírnější nakládání s otroky, nicméně páni podrželi posléze přece právo své otroky usmrcovati. Jak hrozný je zákon, kterým má býti pán před otrokem chráněn: Je-li pán usmrcen, jsou popraveni všichni otroci, kteří pod touž střešou přebývají, nemohou-li udati vraha. A při tom otroctví nebylo považováno za neoprávněné, vědomí lidu nehoršilo se nad ním; vrchnosti uznávaly je za nutné pro blaho společenské. Byloť základem, na kterém celý hospodářský a politický život spočíval. Proto také často i nejlepší duchové mezi pohany snažili se dokázat jeho nutnost a účelnost ke zdaru společnosti, a nevidíme snahy pouta otrocká odstranit.

Teprve křesťanství zlomilo pouta otrocká a vrátilo ubohým otrokům osobnost a domov. S jakým asi proto jásosem, s jakými díky pozdravovali první jeho paprsky všichni ti, kdož dosud úpěli v noci otroctví, v temnotách pohrdání a útisků! Jakou blahou hudbou bylo asi pro jejich sluch slyšeti slova apoštolova: že v Kristu, jenž na kříži za všecky oběť výkupnou přinesl, přestal rozdíl mezi služebníkem a svobodným, ježto všichni jsou údy jeho těla (Efes. 5, 30), že v Kristu neplatí rozdíl osoby, stavu, národnosti, ale jediné nové stvoření (Gal. 6, 15). „Srdce,“ píše Balmes¹⁾, „otvírá se zvukům tohoto hlasu, jenž hlasitě zvěstuje veliké zásady svaté rovnosti a lásky bratrské. Kdo před tím slyšel výroky pohanské . . . , ten domnívá se, že se probudil ze snu úzkostí naplňujícího a že se nalézá při denním světle uprostřed okouzující skutečnosti.“

¹⁾ U. d. Bd. I., str. 216.

Nuže, co učinilo křesťanství pro odstranění otroctví? Osvobodilo snad násilně otroky nebo podněcovalo docela k všeobecné vzpouře? Nikterak! Ponenáhlu, krok za krokem musila býti vzata tato chmurná bašta pohanská. Kdyby tak bylo učinilo křesťanství najednou a náhle, bylo by miliony lidí zahnilo do společnosti, kteří ještě nezvykli svobodě a jí by byli zneužili; bylo by přivodilo novou válku otrockou, ano sociální revoluci, a tím i svůj vlastní zánik. Křesťanství mnohem jistěji zlomilo pouta otrocká tím, že je ponenáhlu lámalo, tím že učinilo pány dobrými a otroky hodnými a uvnitř svobodnými, tím že plodilo v pánu ctnost pokory a v otroku ctnost věrnosti. Pánu hlásala církev stále, že nikdo není od přirozenosti otrokem, že Bůh všechny lidi učinil rovnými a svobodnými a nestvořil otroků, že otrok má totéž šlechtictví duše jako pán, že rozdíl mezi pánem a otrokem je následkem hříchu, egoismu a tyranství. Křesťanství zakazovalo pánovi nakládati s otrokem jako se zvířetem, církev odmítala dary pánů, kteří otroky týrali; týrání, které způsobí smrt otroka, má za následek vyloučení z církve. Pán má s otroky jednati, jakoby byli jeho syny.

S druhé strany musila býti však vyloučena možnost lichého výkladu její nauky od otroků, jakoby jim tato nauka dávala právo vynutiti si násilím svobodu, a to činila církev tím, že uvedla otroky k jejich pánu v pravý poměr závislosti, připomínajíc jim stále, že všichni lidé jsou otroky hříchu a ten že je svobodnější než jeho pán, kdo přemohl sebe sama, kdo přemohl hřích, a dále, že přišel-li Kristus sám v podobě služebníka na svět, nemá otrok svůj stav považovati za potupu; že největším stupněm lásky je sloužiti a býti posledním, mohl-li člověk jinak býti prvním. Těmito vznešenými naukami byl vzájemný poměr mezi pánem a otrokem zušlechtěn; pán a otrok

tvořili odtud jednu rodinu. Než otroctví mělo býti netoliko zmírněno, nýbrž i úplně odstraněno.

A k tomu používalo křesťanství moci idejí. Postupem století ovládlo ponenáhlu ideje a mravy, a v tomto jejich vyšším vzletu urážely oko v křesťanství očištěné v brzku zbytky starého pohanství, jakoby v gotickém dómě urážela antika; a netrvalo to více dlouho a otroctví zmizelo s povrchu civilisovaného světa jednak propouštěním otroků na svobodu, jejich vykupováním a přijímáním do stavu kněžského a tím do stavu svobodných, jednak potíráním lakotnosti, zejména židovské. Tak zničila církev tisíce a tisíce prostředky pouta otrocká, aniž překročila kdy hranice, které spravedlnost a opatrnost stanovily.

A jestliže v posledních stoletích strašidlo otroctví v plantážích amerických znovu se objevovalo, křesťanství, které vždycky toto snížení pokolení lidského s veškerým důrazem zamítalo, nemá na tom viny, nýbrž lakota a obchodní spekulace, vzniklá z blahodárné ohrady zákona křesťanského. A jako v prvních dobách, tak i tu vystupovala proti tomuto otroctví církev a zvláště Stolica Apoštolská, napomínajíc a zapřísahajíc všecky křesťany, aby tuto ohyznou skvrnu s křesťanské civilisace odstranili. Proto také pozdravil Lev XIII. encyklikou ze dne 5. května 1888 zrušení otroctví v Brasílii jako nejkrásnější dar k svému kněžskému jubileu. Také v Africe, zejména pak v Sudanu, kde obchodují podnes s otroky Arabové, přičemž dle výpočtu kardinála Lavigeria každým rokem na dva miliony lidí přichází o život, ustane zajisté obchod s otroky teprve tehdy, až duch křesťanské civilisace i tam pronikne svým blahodárným vlivem.

A jako pro otroky náboženství křesťanské bylo náboženstvím vykoupení, tak ukazuje svou výkupnou sílu i ve způsobu, kterým se ujímá chudých a nešťastníků. Za našich dnů slibují si mnozí velko-

lepší úspěchy od tak zvané filantropie čili lidumilství v péči o trpící lidstvo. Než nevztahuje-li se tato až do nebe vychvalovaná láska lidská dále než na úlisné farisejské příspěvky, za něž mnozí chtějí si získati vlastní zábavu a požitek, pak nelze se diviti, jestliže bída a nářek a hlad vždy větší měrou se jeví, jestliže vynucená, hrubá a urážející státní a obecní dobročinnost se zanedbáním v pravdě nuzných ošetřuje a živí lidi špatné a lenivé. Nikoli, tato frivolní salonní charita, tato marnivá na odiv stavěná humanita nedostačí a není s to, aby usušila slzy, bolesti zmírnila, nemocné odpor vzbuzující ošetřovala, špinavé chudé krmila, hrozí se zbaběle smrti a utíká před ní, jestliže v podobě moru hrůzu kolem sebe šíří. Tomu nemůže býti ani jinak. Neboť egoismus je příliš silný, starost o sebe sama veliká, než aby vlastní já v oběť bylo přineseno za blaho bližního. Tu musí silnější pohnutky uhoditi na struny srdce lidského, aby je roznítily k oné obětavosti, jaká se nám jeví v křesťanství a tyto pohnutky skýtá ona křesťanská charita, která pro Boha vidí v bližním bratra a pro věčnou odměnu nehrozí a neštítí se námahy, bolesti, smrti.

A jak? zda může se starověk pohanský pochluбити a vykázati nezištnou obětavostí prosté milosrdné sestry? Kde bylo tu postaráno o odloženého kojence, o opuštěného sirotka, o chudáka, o nemocného, nešťastného, cizince? Žádná toho stopa, všude jen tvrdost, bezcitnost, pohrdání. Chudák má v pohanství na sobě pečeť hanby, je považován za neschopna, aby byl moudrým a rozšafným, a je nemoci a bídě bez milosrdenství vydán na pospas. Pro chudé měli i lepší mužové, jako Cicero a Seneka, jen pohrdlivá slova, prohlašující soustrast a milosrdenství za chybu povahy, za slabost ducha a srdce. Horác posmíval se „špinavé chudobě“ a neměl pro ni dosti potupných

slov, Virgil čítal „k ctnostem“ a přednostem člověka moudrého, že chudšasovi nikdy neukazuje soucitu. Jak se o chudobě a milosrdenství v obyčejném životě smýšlelo, vyslovil Plautus slovy: „O žebráka špatných získává si zásluh, kdo mu dává jísti a píti; neboť co dává, je ztraceno, a chudšasu prodlužuje tím jen jeho bídnou existenci.“ Ano i sám veliký P l a t o myslí, že se člověk nemá s chudšasem zabývati, jestliže onemocní, neboť jeho život není k ničemu více, nemůže-li pracovati.¹⁾

A jaké bylo smýšlení, takové bylo také jednání. Ne jakoby pohané nebyli bývali schopni žádného daru! Naopak, Řekové a Římané, nositelé pohanského kulturního světa, dávali mnohdy velkolepé dary. To však dělo se ze sobectví, aby dosaženo bylo přátelství s mocnými nebo zachováno, nebo aby získány byly přízeň a vliv nemajetného, ale k volbě schopného občanstva, a politická moc. Takováto štědrost nemá nic společného s dobročinností. Kdežto dobročinnost v tichosti pomáhá, musila štědrost vzbuzovati pozornost a získávati veřejné mínění. Bylo sice tu a tam i žebráku dáváno, avšak jen, by se ho boháč zbavil, nebo k osobnímu uspokojení nebo z dobré nálady. Seneka, který odporučuje dary jednotlivým vděčným žebrákům, varuje výslovně před osobním stykem s chudými. Byloť u Římanů považováno setkání se žebrákem za zlé znamení a přece byl lid v říši římské schudlý, všecky země byly vyssáty a bída nesmírná.

Teprve s křesťanstvím přišla na svět pravá láska k chudým a nešťastným. Evangelium je vlastně radostným poselstvím pro chudé. Dobrodiní a požehnání provázely kročeje Spasitelovy. Sám chtěl žíti v chudobě a zříkání, chtěl podstoupiti pronásledování a smrt na kříži, aby svým příkladem chudé, proná-

¹⁾ De republ. III., str. 408.

sledované a utiskované potěšil a vyznamenal. Sám neměl, kam by hlavy sklonil. V cizích jesličkách, chud a bez pomoci se zrodil, v cizí plénky byl zavínut, chtěl ještě odpočívat v cizím hrobě, když bylo roucho jeho rozděleno losem. Ne z kruhu lidí vznesených a vzdělaných vyvolil Ježíš svoje učedníky, nýbrž chudé rybáře a dělníky zvolil za své apoštoly. Chudí měli chudým zvěstovat evangelium. Odtud se také vysvětluje, že v první obci křesťanské v Jeruzalémě měli křesťané v prvním nadšení všecko společno, že prodávali svůj majetek a rozdělovali mezi ty, kdož byli nuznými. Odtud také vysvětluje se, že teprve s křesťanstvím objevuje se myšlenka zakládati různé dobročinné ústavy, jako nemocnice, sirotčince, chudobince, nalezince, špitály atd. Teprve křesťanství utvořilo spolky a společnosti, které si učinily životním úkolem ošetřování nemocných, výchov sirotků, hostění pocestných. A jediná z těchto šlechetných, velkomyslných duší bude mařiti všechny námahy lidí křesťanství odcizených; neboť dokud jediná ještě svou činnost na zemi rozvíjí, bude svět s obdivem zjev tento pozorovati, který jen na hvězdném nebi církve křesťanské může býti pozorován.

Všimněme si dále krutých zvyků válčných ve starověku, oněch zvyků, které opět křesťanství ve velké míře zmírnilo. Jen s hrůzou čteme ve starých básnicích a dějepiscích líčení o dobytí obležených měst; vidíme tu takořka ony bezcitné bojovníky, jak ženy a panny hanobí, do zajetí vlekou, jak s hrubou krvežíznivostí dítky a bezbranné starce vraždí, jak se zvířeckou rozkoší největší páchají hanebnosti a s posměchem zoufalství přemožených ještě zvětšují. To je v krátkých rysech válka v pohanském starověku.

Potřebujeme pouze zběžně naše dnešní válčení srovnati s válčením Římanů, abychom ihned poznali

rozdíly do očí bijící. Se zajatým nepřítelem nakládá se mírně; slabých a nemocných šetří právo mezinárodní a kdo se odvažuje proti jeho konvencionálním ustanovením jednati, je odsouzen a potupné má vpáleno znamení před celým světem. Právě tato vláda veřejného mínění, která neúprosně zavrhuje kruté činy válečné, předem také činí bezpředmětnou námitku, že i v době přítomné jako v dřívějších stolecích ve válkách se dějí různé nespravedlnosti a odporné hanebnosti, že i nyní mnohdy běžnou je zásada: „Moc jde před právem.“ Toho nelze zcela popřít; než zda všechny ony zločiny na národech a jejich právech páchané, zda nejsou vyslýchány před přísným soudem dějin, zda nejsou zaznamenány křiklavými barvami v dějinách, aby i potomci ony zlosyny odsoudili? A to je právě účinkem křesťanství a jeho nauky, že jednotlivec, tím více pak národové mají práva, jež porušiti nemá se žádný člověk odvážiti.

Jen mimochodem budiž řečeno: Právě za našich dnů, kdy tak statečně proti „ohlupující“ křesťanské zásadě se vystupuje, kdy pokrok a civilisace tolik se velebí, přijímá diplomacie zásady: „Moc jde před právem“ a neméně zavržitelnou: „Účel posvěcuje prostředky“ a činí je základem své politiky. Je to ohromný krok zpět do barbarství — je to následek odkřesťanění a trest, řekl bych, ironie nebe.

O zápasech gladiatorských dostačí jen krátká zmínka. Zápasy tyto byly s počátku v Římě pořádány jako hry pohřební od osob soukromých; v posledním století republiky staly se zábavami veřejnými, tak že náklad na ně k státním výdajům náležel. Později zejména císařové římsští rádi opatrovali sobě a lidu tento požitok. Vystrojil-li dříve Caesar zápasy, při nichž najednou vystoupilo 320 párů gladiatorů, dal císař Trajan vyvésti do cirku 10.000 gladiatorů. Zápasníci tito byli předem určeni k smrti,

všichni musili v areně zahynouti v boji proti sobě. Pro změnu zápasili gladiatoři mnohdy s divokými šelmami, jichž časem na jeviště přiváděno bylo 600 i více. A co zvláště je význačným, lid měl při těchto krvavých zábavách spíše soucit se zvířetem než s člověkem, nejraději viděl téci lidskou krev. Diváci jákali rozkoší nad mistrnou ranou, která konec činí životu ubohého člověka, zuřili šílenstvím, chtěla-li nějaká oběť smrti uniknouti. Hry gladiatorské staly se vášní této doby.

Křesťanství uznávajíc důstojnost člověka, vystupovalo hned od počátku proti krvavým hrám gladiatorským. Žádný gladiator nebyl přijat do církve, neukázal-li lítosti nad svým krvavým řemeslem a nezřekl-li se ho. Hry gladiatorské považovány za dvojnásobnou vraždu, za vraždu hercův a za duševní vraždu diváků. Proto také církev zapovídala boháčům dávat hry gladiatorské; spíše mají zajatce vykupovat, chudé živit a nevinné mrtvé pochovávat. Když pak císařové přijali víru křesťanskou, odstranili hlavně na neúnavné naléhání církve zápasy gladiatorské úplně. Učinil tak již r. 325 první císař křesťanský Konstantin Veliký. Než zákaz tento nepomohl. Lid, především ovšem pohanský, bohužel však i křesťanský, hrnul se v zástupech do amfiteatru dále. Teprve když císař Honorius vydal r. 404 přísný zákon, kterým tyto hry pro všecku budoucnost byly zakázány, přestaly kruté hry tyto nejdříve v Římě, a v krátké době také v ostatní říši.

Zbývá nám ještě promluvit o blahodárných snahách, kterými křesťanství uspořádalo státní poměry a je vedlo do sféry humaní slušnosti, neúplatné spravedlnosti a náležitě obmezené svobody.

Je také tu ještě nutno poukazovati na neobmezenost a libovůli státní vlády, na rozháranost a nespravedlnost zákonodárství, jež se všude tu jeví, kde

ještě blud modloslužby rozum a svědomí poutají, nebo kde zásady křesťanské jsou potlačovány a udušovány? Ve starých římských státech aspoň, „kde různá zotročení tvořila takořka pyramidu, jejímž vrcholem byla veřejná svoboda“, kde na trůně seděli blaseovaní zuřivci, na stoličce prokonsulární pijavice, na fóru úplatné měšce, nemohlo býti zajisté řeči o praktickém konání spravedlnosti. Ovšem mnohý bude poukazovati na zaokrouhlený, přesný systém římského práva a řekne: „Jak možno tvrditi, že v Římě péče o právo byla v úpadku, kde se vytvořil takový systém?“ Avšak i když odezíráme od toho, že doba rozkvětu a lesku římské vědy právní spadá do vlády křesťanského císaře Justiniana — třeba si dobře povšimnouti, že právě postupná humanisace práva další trvání římského práva takořka podkopala, jakož i že právo římské již silně se klonilo vskutku k svému zániku, když právě věda právní nalézala se na vrcholu své dráhy.

Než je nesporno, že scházela římskému právu zásada eminentní důležitosti a velikého dosahu — totiž *z á s a d a l á s k y*. „A právě tímto křesťanským principem je rozlit,“ jak *K u h n*¹⁾ tak krásně to vyslovuje, „na všechny poměry životní jakýsi nádech poesie a vůně krásy, které tak dojemně mluví k srdci lidskému a je radostí naplňují, poněvadž vše je čerpáno z nejčistší hloubky duše s Bohem spojené a své povýšenosti a důstojnosti si vědomé.“ Vskutku, přibráním této zásady věda právní netoliko byla značně pozmeněna, nýbrž i úplně přetvořena. Sen starých stal se konkrétní, potěšitelnou skutečností; co, přidržujíc se svého právního instinktu, jako právo stanovili, aniž věděli, proč a jak, to nabývá křesťanstvím určité podoby a odůvodnění; materiál, který staří sebrali, byl křesťanstvím spojen a vybudován

¹⁾ *Idee des Schönen*, str. 41.

v státní budovu; zkrátka, přijetím křesťanské nauky o trvání a zodpovědnosti člověka po smrti vstoupila věda právní do nového stadia rozvoje.

„Stát není více“, bychom použili slov Walterových¹⁾, „jako dle ideje starověku celkový život, kde se jednotlivec úplně vyžije, nýbrž stát musí životu jednotlivcovu, pokud se život tento vztahuje na hlavní určení jeho (povolání k nesmrtelnosti a návrat do nebeské vlasti), v sobě ponechat samostatné místo. Pojem ctnosti není více určován její cenou pro státní život, nýbrž dle vztahu k Bohu a posmrtnému životu. Stát není více posledním cílem, kterému se jednotlivci musí zcela odevzdati a kterému případně musí býti obětována práva osobnosti, nýbrž jednotlivci mají podstatné účely vedle státu, které nikdy obětovati nesmí. Stát není věcí nejvyšší, nýbrž má nad sebou instituce, jež slouží posvěcení a vykoupení člověka a jeho podstatnému určení.“ Postavení státu k jednotlivci stalo se podstatně jiným: jednotlivec není více pro stát, nýbrž stát je tu pro jednotlivce; tyranství státu musilo ustoupiti pravé svobodě dítek Božích. To je v pravdě největší vítězství křesťanství, že zvítězilo nad caesary s jejich všemohoucností.

Než tím stát není snižen, takořka vyděděn, nýbrž je pouze odkázán do periferie od Boha zamýšlené, jediné přiměřené rozumu a svobodě, do periferie, kterou v pohanství nepřislušně, ano bezmezně rozšířil. Nyní je stát prostředkem v rukou Prozřetelnosti, aby vedl národy, jakož i jednotlivce přímo k časnému blahu, nepřímou k jejich věčnému určení. Tím byl stát povýšen jaksi ze sféry věcí čistě pozemských a lidských do krajů světa vyššího a božského, a všechna jeho zřízení a nařízení nabyla tím takořka vyššího posvěcení a důstojenství.

¹⁾ U. d., str. 515.

„Od pádu pohanství,“ praví Hettinger, „má celá právní sféra státní kořen svůj v křesťanském názoru: tak princip autority, věrnosti poddaných, svobody občanské a individuální naproti starověkému otroctví, trestní právo jako výraz spravedlnosti proti liché sentimentalitě a materialistickému determinismu, posvěcení manželství, rodiny, majetku oproti teoriím socialistickým.“ V stejném smyslu vyslovuje se také *W e l c k e r*¹⁾ a připisuje křesťanským zásadám původ oněch práv, která jsou takorůžka perlami v koruně zákona.

Tak je stát, poněvadž byl náboženstvím křesťanským přetvořen v instituci humaní a vznešenou, také nadále odkázán na náboženství jako jediný pevný a trvalý základ. „Náboženství a mravnost,“ pravil r. 1789 veliký *W a s h i n g t o n* ve své řeči inauguralní, „jsou nezbytnými podmínkami veřejného blaha. Není vlastencem, kdo tyto mohutné pilíře lidského blaha podkopává. Každý pravý politik je ctí a miluje rovněž tak jistě, jako každý zbožný člověk. Jejich vztahy ku štěstí domácímu a politickému jsou dalekosáhlé. Co ručí nám za náš majetek, za náš život, za naše povolání, jestliže se smysl pro náboženský závazek odloučí od přísahy, této opory soudních dvorů? Rozum a zkušenost dokazují, že mravnost v lidu bez náboženství nemůže trvati. Však právě mravnost a náboženství jsou to, jež vládě lidové musí dodati teprve síly životní.“ Proč snažil se také *N a p o l e o n*, když byla povalena francouzská revoluce, opět všemi prostředky obnoviti víru v Boha a náboženství, ovšem dle svého způsobu? Zda nebylo to pevné přesvědčení, že stát bez náboženství trvati nemůže? I sám *R o u s s e a u*, přes svou bezmeznou nenávisť proti křesťan-

¹⁾ Staatslexikon oder Enzyklopädie der Staatswissenschaften pod heslem „Christentum“, str. 459.

ství a zvláště proti katolické církvi, žádá jakési všeobecné náboženství jako nezbytný základ státu. Ve svém *Contrat social* ¹⁾ učí, že bez jistých náboženských dogmat je nemožno býti dobrým občanem a věrným poddaným. Známe také výrok frivolního náboženského posměvače Ferneyského, že každému státu je náboženství nutno, poněvadž zákon zamezuje pouze veřejné, náboženství však také tajné zločiny. Ano i starým bylo náboženství nejnutejnějším a nejbezpečnějším základem státův, a nejmoudřejší filosofové a státníci jejich považovali ochranu jeho za nejvyšší povinnost vládcův. *Aristoteles* nazývá péči o náboženství prvním úkolem státu. ²⁾ *Platónovy* spisy jsou plny poukazů na nezbytnost náboženství pro státy. *Plato* žádá také, aby nejtěžšími tresty trestáni byli ti, kdož popírají jsoucnost božstva nebo tvrdí, že božstvo nestará se o lidi. ³⁾ *Plutarch* nazývá náboženství svazkem každé společnosti a základem zákonodárství, a je názoru, že je snáze možno město bez základů a bez půdy, než stát bez víry v božstvo. ⁴⁾ Dle *Cicero*na Římané dosáhli panství nad národy více svou zbožností než svou udatností a moudrostí; bez piety k Bohu, míní, nemůže trvati ani věrnost ani spravedlnost. Tento názor o nutnosti náboženství byl v Římě od založení věčného města tak tradicionelním, že *Valerius Maximus* mohl říci: „Vždycky bylo zásadou našeho města, náboženství dávatí přednost přede všemi jinými, i nejvyššími a nejslavnějšími statky.“ ⁵⁾

Důvody nutnosti náboženství pro stát jsou na snadě. K podstatě každé pravé autority náleží, aby člověk byl zavázán ve svědomí ji uznati a se jí po-

¹⁾ Liv. IV., c. 8.

²⁾ Politic. I. VII., c. 8.

³⁾ De republ. I., 2. 7.

⁴⁾ De Harusp. c. 9.

⁵⁾ Lib. I., c. 1.

drobiti. Odstraňte víru v Boha, a o povinnosti a právu nemůže býti řeči. Atheistické vládě nezbyvá k udržení poslušnosti než jen fysická moc. Avšak ještě dále. Co tvoří vlastní základ věrnosti poddaných, spravedlnosti, pravdomluvnosti, poctivosti, čistoty a všech ostatních ctností, bez nichž šťastné spoluzítí je nemožno? Vůle Boží, která nás zavazuje k plnění těchto ctností hlasem svědomí a jako přísný soudce jedenkrát od nás bude žádati počet. Není-li Boha a náboženství, nemůže býti ani řeči o svědomí a povinnosti, ctnost je pak prázdnou vidinou, věrnost a víra ve styku jsou prázdnými slovy, a obecným zákonem sociálním stává se vzájemné obelstění a poškozování, a oporou a základem společnosti policajtská hůl. Co však zmůže pouhá policie? Jestliže kdy, může se dnes nejméně svět opírat o pouhou moc, kde přes ustavičné rozmnožování policie zločinů hrůzu vzbuzujícím způsobem rok od roku ustavičně přibývá a mezinárodní revoluce vždy hrozivěji hlavu svou pozvedá.

Je tudíž jisto, že stát v mezích civilisace nikdy nemůže církve postrádati. Bluntschli¹⁾ neváhá proto otevřeně vyznati: „Dějiny civilisace a stávající právo se strany jedné, vnitřní pravdivost a humanitní ráz křesťanství se strany druhé odkazují moderní a humanitní stát na křesťanské náboženství. Dnešní stát je historicky státem křesťanským.“ A cokolivěk se v přítomné době podniká, aby stát byl zbaven svého křesťanského rázu, aby propast mezi státem a církví stala se vždy větší, když byl stržen most, který oba spojoval; cokoli se dnes podniká, aby místo křesťanského principu autority zavedena byla vláda bajonetů, místo křesťanské lásky bratrské frasovitá humanita a láska lidská, místo křesťanského

¹⁾ U. d. IX. Bd., 4. cap.

zákona mravního neurčitý pojem ctnosti a legality: ovoce jednou uzrá, jež bylo zaseto, a jaká bude žeň? „Kdo seje vítr, klidí bouři“; žní bude krev, krev v proudech.

Musili bychom v pravdě úmyslně oči zavřítí, abychom neviděli nestvůru sociální revoluce zdaleka již přicházeti, musili bychom uši úmyslně si ucpatí, abychom její těžký krok neslyšeli, pod nímž již půda se chvěje a otrásá. Ale to právě, zdá se, že mnozí chtějí; snaží se odstraniti hráze, které dle zkušenosti doby minulé a dle přesvědčení zdravé přítomnosti i dnes ještě společnost chrání před záplavou všude přítomného ducha revolučního; snaží se mnozí vysokou stráž práva a mravní svobody z oboru zákonodárství státního, pokud možno, lstí ne-li násilím odstraniti.

Těžce spočívá násilná pěst státu v době přítomné na šíji církve. „Zda nepozvedá se,“ volal kdysi Reichensperger v pruském sněmu, „zda nepozvedá se dnes každá velkomyslná ruka, je-li uhozena bezbranná žena? Církev je bezbrannou ženou; církev je více než bezbrannou ženou, je matkou, a to matkou celého stávajícího společenského řádu civilisovaného světa... A tato církev je bita, a více nemůže býti bita než tím, že je prohlašována za nesvobodnou společnost, že je snižována na nesvobodnou státní a policejní instituci, za orgán státní vůle — že by z ní mnozí rádi učinili jakési státní mandarinství.“

Namnoze již nepřátelé křesťanství domýšlejí se, jakoby odhozeno bylo již křesťanství do komory k ostatnímu starému železu; politika žije v domněnce, že stojí na vlastních nohách, a mnohé právnické fakulty mají za to, že mohou ignorovati křesťanství s jeho morálkou, s jeho vlivem na život právní; než slyšme, jak smýšlejí a mluví mužové vážní, a přesvědčíme

se, že tomu tak přece není. „Křesťanství,“ praví Walter, „žije jako nepopíratelné faktum v zřízeních přítomnosti, jakož i ve snahách budoucnosti. Ano i kdo o právu filosofuje, přináší již vzdělání a zásobu pojmů, za které děkuje jen křesťanskému vychování a názoru řádů životních podle křesťanství vytvořených a z kterých se nemůže, byť i chtěl, vybaviti.“¹⁾

A Nicolas²⁾ praví: „Rovnost v zákonech, snášlivost v mravech, láska k spravedlnosti v zřízeních, rostoucí převaha práva nad faktem a rozumnosti nad hrubou mocí a všechny obecné snahy po humanitě, bratrství, vzájemném sblížení a jednotě, které charakterisují naši dobu, byly již dlouho křesťanskými věcmi, než se staly věcmi zákonnitými, občanskými a sociálními.“

A abychom uvedli aspoň jednu autoritu z tábora nepřátelského, citujeme slova, která napsal Kant Jakobimu³⁾: „Lze zajisté připustiti, že kdyby nebylo evangelium předem učilo všeobecným mravním zákonům v celé jejich ryzosti, nebyl by je rozum až doposud v takové dokonalosti poznal.“

Dospěli jsme ku konci: shrneme-li, co jsme uvedli, ještě jednou v krátkosti, abychom celý veliký obor najednou přehlédl, pak možno nám použití slov Balmesových:

„Každého jednotlivce zdobí nyní živý cit vlastní důstojnosti, poklad činnosti, vytrvalosti, síly vůle a současného rozvoje všech jeho schopností. Žena je povýšena za družku mužovu a za povinnost své podrobenosti takorůž odškodněna úctou, která se jí hojně prokazuje; sladká a pevná pouta rodinná jsou chráněna mocnými zárukami pořádku a spravedlnosti;

¹⁾ U. d., str. 8.

²⁾ U. d. IV. Bd., str. 462.

³⁾ Jakobi's Briefe III., 322.

existuje podivuhodné veřejné svědomí, bohaté vznešenými mravními zásadami, pravidly spravedlnosti a slušnosti, city pro čest a důstojnost, svědomí, které dále žije, i když zahyne mravnost jednotlivcova, a nedovoluje, aby nestoudnost nepravosti dosáhla oné výše, na níž bylo ji možno viděti ve starověku; všude je jistá mírnost mravů, která ve válce varuje se velikých spoust, a v míru život činí milejším a klidnějším; hluboká úcta před člověkem a jeho majetkem, která řidšími činí násilnosti jednotlivcův a pod každým způsobem politické vlády je blahodárnou uzdou, jež držitele moci na uzdě udržuje; snaha, mnohdy sice špatně vedená, vždy však živá, aby stav četných tříd lidských byl zlepšen; tajný pud slabé chránit a nešťastným pomáhat, pud, jenž svůj cíl mnohdy sleduje se zápalem v pravdě ušlechtilým a vždy, nenalézá-li cíle a předmětu, živým ve společnosti zůstává a tu nelibost a pocit bolesti vyvolává, podobný citu lítosti; duch sblížení, bratrství a všeobecné lásky lidské. To jsou vznešené známky, kterými se vyznamenává evropská civilisace; to jsou rysy, které ji nekonečně daleko nade všechny jiné civilisace staré a nové doby povyšují.“ Tak Balmes.

Vzhledem k takovýmto vznešeným přednostem křesťanství můžeme se tázati: Lze na odkřesťanění nynějšího světa i jen pomýšleti?

Byť i jednotlivec, byť i rodina snad vrhla se do náruče atheismu; národa atheistů nelze nalézt, ani utvořiti. „Atheismus,“ praví H e t t i n g e r, „existuje-li vůbec, t. j. popírání Boha, pochodící z jasného rozhodného přesvědčení, atheismus je pouze zjevem ojedinělým, chorobným výhonkem naší hyperkultury, nikdy však pravé nezfalšované lidskosti. Právě jeho ojedinělost oproti milionům a milionům vyznavačů Boha usvědčuje ho z bludu.“ Ať jen si liberálové, pokrokáři atd. nemyslí, že podaří se jim křesťanství

pohřbíti, odstraniti. Jsou ještě mnohé náboženské živly v lidu našem, které se nedají tak rychle odstraniti a vytrhati. Třebas i se zimničnou rychlostí o zničení křesťanství a církve pracují, církev přežije přece tyto nevděčné, všeho ušlechtlejšího citu zba-vené syny; až pomine jednou uměle vyvolané opo-jení naší doby, až uzří se jasným zrakem pevná, pravá skutečnost, pak opět vrátí se lid rychle k staré víře křesťanské a vyhledá opět úhelný kámen, který stavitelé zavrhli.

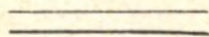
Goethe u večer života svého pronesl pravdivé slovo: „Byť i duchovní kultura vždy více pokračo-ovala, byť i vědy přírodní vždy více se rozvíjely a ať se duch lidský rozšíří, jak chce — nad výši a mravní kulturu křesťanství, jak v evangeliích září, nikdy se nepovznese.“

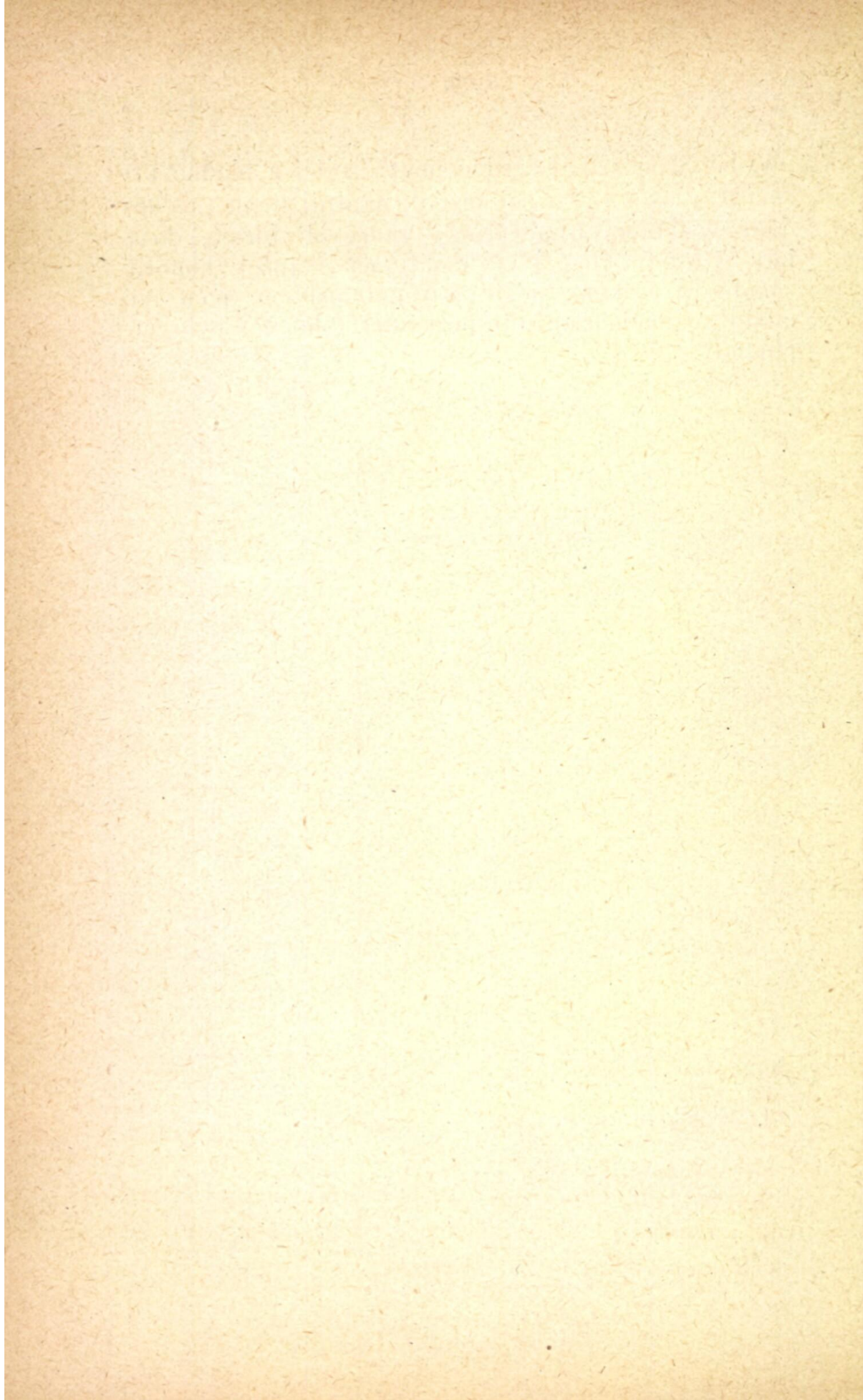
Tak pravil Goethe, a vskutku pyšnými můžeme býti na toto jeho slovo, s pýchou můžeme říci od-půrcům: Nuže, vy, kteří se honosíte svou mocí a vědou, vyvraťte tento výrok, vyvraťte fakty zaslíbení božského mistra: „Brány pekelné církve nepřemo-hou.“ Prosté slovo, pravdivé, věčně pravdivé slovo! Ano, světlo církve, plamen evangelia zaplaší opět dříve nebo později husté temnoty, které je nyní zatemniti, uhasiti hrozí; církev však bude po tomto těžkém boji jako vždy zářivější a vznešenější, než kdy před tím. Potomstvo pronese však svůj soud o naší době; dějiny budou našim vnukům a pravnukům o ní vy-pravovat, a jen spravedlivé výtky plniti budou hroby všech těch, kdož zde slávu svých dnů, čest svého jména, svůj čas a své věčné štěstí obětovali věci ztra-cené, věci nevěry a nenávisti Krista.

Končíme známým výrokem Goetheovým¹⁾: „Všechny doby, ve kterých vládne víra v jakékoli

¹⁾ Noten zum westlichen Divan.

podobě, jsou slavné, srdce povznášející a plodné pro současný svět i pro potomstvo; naproti tomu všechny doby, ve kterých nevěra, v kterékoli formě, dosahuje vítězství, byť i se mohly na okamžik honositi zdánlivým leskem, mizí před potomstvem, poněvadž nikdo se nechce trápiti poznáním toho, co bylo neplodno.“

Církev a věda.

Stalo se za našich dnů modou prohlašovati církev katolickou za nepřítelkyni vědy a vzdělání vůbec. Církev, tak tvrdí její odpůrci a nepřátelé, stanovivši zkostnatělé, nezměnitelné články víry čili dogmata, připravila prý pokroku vědy největší překážky. Církev zapověděla prý studium věd přírodních, odsoudila Koperníkův systém světový a stavěla se vůbec vzdělání, pokroku nepřátelsky na odpor. Vzhledem k těmto tak závažným výtkám, netoliko v denních listech, nýbrž i ve vážných jinak spisech vědeckých nezřídka opakovaným, domníváme se, že nebude od místa v krátkosti odpověděti na otázku: Co učinila církev pro vědu. Samo sebou se rozumí, že neběží tu o důkaz předmět vyčerpávající — k tomu bylo by třeba celých knih — nýbrž jen o některé stručné poznámky, jak nám je nestranné svědectví dějin podává. Než i z těch s dostatek vysvitne, že jen fanatický odpůrce církve může mluviti o nepřátelství církve k vědě.

Nuže, čím je církev pro vědu, zač děkují dnešní vědy církvi katolické? Na tuto otázku je jedna toliko odpověď: za všechno! Mnohého tato odpověď zarazí, mnohý ji bude považovati za bezměrnou nadšázku, na nás je tudíž tvrzení toto dokázati.

Církev především zachránila vědy na počátku středověku před jistým úplným zánikem.

Před půldruha tisícem let zahynul starý pohanský svět se svou kulturou a všemi svými kulturními statky, t. j. s mraví, uměním a vědou, s životem právním, státním a hospodářským ve své vlastní krvi pod těžkými ranami barbarův. A starý svět pohanský zasloužil tento trest. Kdyby barbari nebyli přišli, římsko-řecký svět byl by musil utonouti v bahně svých vlastních neřestí. Tak přišla nyní metla Boží na římskou říši, na její kulturu a civilizaci; přišla v podobě hunských a germánských barbarů; města byla ponejvíce vyvrácena a s půdou srovnána, pole a nivy zpustošeny; nové barbarství přikvačilo na Evropu, nový prales pokrýval stará místa kulturní; domácí zvířata, od tisíceletí člověku sloužící, potulovala se nyní divoce v lesích. — Kde bychom byli dnes, kdyby nebylo bývalo moci, která byla s to, aby zachránila alespoň některé oasy starých kulturních středisk, aby tam skrývala a udržovala jiskru staré vědy, až mohla po staletích odtud vycházejíc svým leskem svět ozářiti! Bohu díky, tato moc tu byla; byla to katolická církev, a ona jediná.

Církev jediná byla s to, aby aspoň tu a tam přítrž učinila krutému řádění nezkrocených, barbarických dobývatelů a tím zachovala tyto oasy kultury ve všeobecné zpouště. Jsou to zajímavé epizody z dobytí Říma Alarichem a jeho Gothy (r. 410), o kterých nám sv. Augustin v první knize *De civitate Dei* zprávu podává. Když vše bylo lupu a záhubě zasvěceno, dal Alarich basiliky knížat apoštolských prohlásiti za asyly, aby všem, kdož tam se utekli, nebyla škoda způsobena na těle a životě a majetku. A jak svědomitě a věrně tohoto práva asyly bylo dbáno, zaručují nám jednotlivé výjevy, o nichž památku nám sv. Augustin zachoval, jak na př. že

mnozí Gothové ke cti sv. knížat apoštolských pomáhali Římanům, aby zachránili sebe a svůj majetek před loupeživostí a ukrutností do basilik.

Když pak 42 léta později celé Itálii hrozilo ještě strašnější zpustošení Attilou, králem hunským, neposlala nešťastná země proti metle Boží vojsko, nýbrž jediného bezbranného kněze, papeže Lva I. Velkého. A pouhý zjev katolického velekněze učinil na barbarského vládce tak hluboký dojem, že se vrátil a Itálii zpustošení ušetřil. Týž papež pohnul svým osobním zakročením vandalského krále Geisericha, že aspoň šetřil života Římanův a město nedal zapáliti.

Tak zachovala tedy církev ve všeobecné zkáze aspoň některá útočiště pro starou kulturu. A odtud vycházeli nyní mnichové, aby v potu tváře vymýtili lesy všude narostlé, nová pole vzdělávali, ano zdivočelá domácí zvířata opět ve službu člověka zkrotili. A tito pracovití mnichové, kteří se sekerou a pluhem v lesích a nivách pracovali, nezapomínali na starou učenost, opisovali neúnavně opět a opět folianty staré moudrosti Řekův a Římanův a především pravou moudrost Boží a zachránili je až na naše dny.

Kde bychom byli bez hodných, černých mnichů, kteří jediní udržovali po celá staletí znalost staré literatury? Celá stará kultura byla by klesla v moře zapomenutí; postup rozvoje byl by býval tak náhle přerušen jako na nekřesťanském východě. Věděli bychom tak málo o Římanech a Řecích, jako dnešní beduinové o starých Egyptanech a Assyřanech. Spisy byly by zahynuly a kamenné pomníky mohli bychom právě tak málo rozluštit, jako dnešní fellahové hieroglyfy. V umění a vědě byli bychom o staletí pozadu.

Krátkými, ale velmi případnými rysy líčí Taine¹⁾ tuto činnost církve: „V chrámech a v klá-

¹⁾ L'ancien régime, str. 6.

šterích zachovala církev vymoženosti ducha lidského, latinskou řeč, literaturu a teologii, část pohanských věd, stavitelství, sochařství, malířství, všechna umění, jež jsou bohoslužbě zasvěcena, všechna řemesla, která nám skýtají oděv, pokrm, příbytek, a nejlepší ze všeho, zvyk a lásku k práci, která lenivému a po kořisti **toužícímu** barbaru tak těžkou byla.“

Než kdyby byla církev zachránila svými zbožnými písaři jen starou kulturu, mohlo by se vždy ještě říci, že vynálezem knihtiskařství svou úlohu jako záštita a ochrankyně vědy dohrála. Však církev učinila ještě více pro vědu. Církev nikdy nepřestala nabádati své věřící k vědecké horlivosti badatelské; ovšem ne literou přímého zákona, nýbrž spíše svým duchem, duchem pravdy, který v ní žije, a zároveň duchem pravé vědy je.

Téměř všechny vysoké školy evropské jsou původu katolického, ano ponejvíce byly přímo církví založeny. Papežové a biskupové byli to po přednosti, kteří ještě dnes trvajících university založili, a jejich kapitály a jejich nadace, jejich bursy a stipendia pocházely z největší části z jmění církevního. Na důkaz uvádíme svědectví všeobecně uznaného badatele historického, který nic netvrdil, co nemohl dokázati četnými doklady z listin.

„Na počátku století 15.,“ praví J i n d ř i c h D e n i f l e ¹⁾, „objímala periferie, v níž katolické školy existovaly, již většinu tehdy civilisovaných národův a byla až do počátku reformace tak rozšířena, že po té nemnoho získala na svém rozsahu. Třebas mnohé snahy nebyly korunovány buďto žádným nebo jen nepatrným výsledkem, což ponejvíce zavinil finanční stav měst nebo zemí, byla přece ke konci 14. sto-

¹⁾ Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400. Berlin, 1885, str. 792.

letí všem, kdo toužili po vědění, poskytnuta příležitost všude osvojit si tehdy přednášené vědy, aniž podstupovati museli obtíže daleké cesty. Ani chudoba neměla býti, pokud možno, překážkou, neboť koleje postupem doby při většině škol zřízené měly právě účelem, chudým studujícím poskytnouti zaopatření, aby se mohli státi účastnými výhod vzdělání stejně jako bohatí. Pokud lze o založení universit mluvit, je založení toto zásluhou papežů, panovníků, kleru a laiků. Že však papežům přísluší hlavní podíl, přizná každý, kdo sledoval moje výklady jen na dokladech založené a dějiny nepředpojatým zrakem zkoumá. Netoliko byla většina vysokých škol listy papežskými založena, nýbrž téměř všechny, ať děkovaly za svou existenci duchovní nebo světské vrchnosti nebo jinak se vyvinuly, obdržely od papežů různé výsady, a magistři a scholarové byli od nich vždycky v ochranu bráni a podporováni, kdykoli se dovolávali pomoci kurie. Mnohé university byly by zůstaly mrtvě narozenými dítkami, kdyby se byli papežové nepostarali inkorporací církevních obrocí o plat profesorův. Snaze vyslovené od Mikuláše IV., Bonifáce VIII. a Klementa V., že studia mají býti hlavně pěstována v krajinách k rozšíření vědy vhodných a že jednotlivé země křesťanské míti mají dostatečný počet vědecky vzdělaných mužů, nestali se papežové v žádné době nevěrnými. Jejich příklad působil na klerus, který netoliko tvořil velkou část studujících, nýbrž při založení universit ponejvíce také účasten byl. Jemu dlužno téměř výlučně děkovati za založení kolejí pro chudé žáky určených, které, jak Jindřich Langenstein právem poznamenává, k udržení a rozkvětu universit podstatně přispěly. Ale i světská knížata zasloužila si dík světa. Připomínám jen snahy španělských a anglických a sicilských králův. Francouzští králové věnovali péči znač-

nější vysokým školám teprve ve 14. století, t. j. v oné době, v níž u světských knížat smysl pro vyšší ústavy všude vlastně se probouzel a ve snahách císaře Karla IV. nejkrásněji se jeví. Než třeba doznati, že městské obce ve 14. století v celku byly mnohem čilejší než knížata a též mimo Itálii o podporu věd zřizováním a vydržováním škol, pokud v jejich moci bylo, pečovaly. Oceňujeme-li jednotlivá fakta, která se nám při založení universit naskytla, jeví se nám na poli dějin zakládání středověkých universit obdivuhodná harmonie mezi církví a říší, mocí duchovní a světskou, a to i v oné epoše, kdy Evropa již s výše svého rozkvětu poklesla a v jiných oborech o značných dissonancích mezi duchovní a světskou mocí bylo lze mluvit, totiž ve století 14. Svornost v universitních poměrech se jevící dokazuje, jak mocně ještě tehdy křesťanský duch, bez něhož vůbec nelze středověku rozuměti, všecko ovládal; duch tento vytvořil onen harmonický celek, v němž církev a říše, věci duchovní a světské bez poškození samostatnosti a zvláštností jednotlivých částí do sebe zasahovaly. Odtud pochází také to, že se nám university středověké jeví brzy jako nejvyšší ústavy církevní, brzy jako světské...“

Založení středověkých universit zahajuje jednu z hlavních epoch evropského kulturního života a vzdělání. University byly tehdy téměř více než dnes ohnisky duševní činnosti. A ať již našim pojmům odpovídají nebo ne, dostačovaly přece úplně potřebám středověkým, připravily vyšší ústavy pozdější doby s jejich novými požadavky a názory a staly se proto širokým základem i pro moderní vysoké školy. S vděčností měly by tudíž patřiti pozdější doby na 12. a 13. století, poněvadž právě tam jsou počátky učených společností a zárodky učeného vyučování pozdějších epoch. Evropa obdržela nejmocnější duševní popud

universitami a na to ať nezapomínají netoliko juristé novější doby, jejichž věda, abychom mluvili se Savignym, na základě university bolognské spočívá, nýbrž vůbec všichni ti, kdož požívají požehnání našich kulturních středisk.

A neméně pečovaly kruhy církevní o nezbytnou podmínku každého vědeckého studia, o zakládání knihoven. V klášteřích byly především poklady starověké uchovávány a opisovány. Bez této péče klášterů byla by se nám stěží zachovala bohatá literatura starověká v bouřlivých dobách. Humanisté mohli klasická studia obnoviti, rukopisy sbírat a přístupnými učiniti, zachovány byly však církví, která po celá staletí výlučně téměř vědu pěstovala. Nejpřednější knihovny, a na prvním místě biblioteka vatikánská, děkují za své založení a zachování církvi. Před desíti asi léty vyšlo dílo o bibliotekách německých pod názvem: *Adresář německých bibliotek*. Toto dílo je, jak výborné „*Stimmen aus Maria Laach*“ poznamenávají — zcela jistě bez úmyslu spisovatele a proto tím účinněji — stkvělým svědectvím pro katolickou církev v Německu. Katolické Bavorsko má rovněž tolik státních veřejných bibliotek jako celé Prusko. Katolická města: Kolín, Cáchy, Trevír, Mohuč, Strassburg, Mety, Kolmar, Vratislav, Poznaň atd. stojí mezi městskými bibliotekami v prvních řadách. Katolická šlechta, knížecí domy Löwensteinův, Oettingen-Waltersteinův, Taxisův, Fürstenbergův atd. mohou se směle měřiti se všemi jinými. Z vlastních církevních knihoven stojí 81 katolických proti 120 protestantským, vzhledem na číselný poměr konfesí a velký rozdíl materiálních pomůcek již i to pro katolíky stkvělý stav. Vedle toho mnohé z těchto protestantsky církevních knihoven jsou jen dědictvím bývalých katolických ústavů, v adresáři vždy opět označené slovy mnoho pravícími: „nerozmnožuje se“.

Kdežto všech 120 církevně protestantských bibliotek obsahuje v celku jen 436.647 svazků a 1551 rukopisů, obsahuje 81 katolických bibliotek 1,029.118 svazků a 5559 rukopisů, tedy již knih tisknutých přes dvakrát více a rukopisů téměř čtyřikrát více. A přece bylo téměř vše, co katolické církevní biblioteky mají, opatřeno v uplynulém století bez státní podpory, kdežto biblioteky státní, universitní a protestantsko-církevní skládají se z velké části ze starých bibliotek katolických. Také nejsou uvedeny v hořejších číslech knižní poklady tak mnohého novějšího kláštera. Neboť velmi smutné zkušenosti představené řádů pohnuly neprozrazovati svých knižních pokladů modernímu světu kulturnímu.

„Stimmen aus Maria Laach“ mají pravdu, končí-li recenzi tohoto adresáře slovy: „Tak spočívají téměř všude veliké sbírky vědeckých pomůcek, na něž naše století je právem tolik pyšno, na tom, co kdysi — bez milionů v rozpočtech státův a měst, bez roje státních a městských úředníků, ano i bez podpory spolků a povinných exemplářů nakladatelů — katoličtí kněží a řeholníci neúnavnou pílí a obětavostí vykonali.“ Všude v střediskách vědeckého života, kde se dnes nadýmá Kristu a církvi nepřátelská věda, vidí církve nahromaděny ony grandes reliquiae pristinae dignitatis. Vše, co církve vytvořila, bylo jí uloupeno; daleko více bylo ještě zašantročeno a zničeno. A k oloupení připojen pak posměch, že je nepřítelkyní duševního snažení a vědeckého pokroku. Bylo jí lze uloupiti, co zevně měla, její knihy a nadace i její spravedlivou chloubu, že je věrnou pěstitelkou všeho ušlechtilého a člověka důstojného. Musel jí však býti ponechán duch a život, z něhož tak veliké věci vyšly, jejím řeholníkům láska k vědám a ke knihám, jejímu kleru touha po duchovním poznání a zušlechtnění, katolickému lidu jeho obětavost.

Ano, mohlo by se však snad namítnouti, toto množství knih obsahuje asi ponejvíce díla theologická, ne však díla z jiných věd, a proto nebyly by tyto církvi zavázány k žádnému zvláštnímu díku. Na to odpoví- dáme: u kolébky každé vědy stála církev se svými muži, se svými prostředky, se svými institu- cemi. Není vědy, které by se od církve nebylo do- stalo prvních popudův a nesčíslných dobrodiní.

Počneme onou vědou, kterou veřejné mínění oby- čejně považuje za nejvíce emancipovanou od vlivu církevního, s vědou lékařskou. I tato je vědou eminentně katolickou; i tato vyrostla na půdě křesťan- ské lásky k bližnímu a proto může se jen na této půdě dařiti a požehnání všude udíleti.

Tato věda rozkvetla na půdě katolické: na půdě křesťansko-katolické lásky k bližnímu. Předkřesťanské pohanstvo nemělo porozumění pro péči o ubohé nemo- cné. Pro ně nebylo pomoci, nemocnice byly celému po- hanskému starověku neznámy. Naopak známkou klassi- ckého starověku vzhledem k nemocným byla přímo bezcitnost. Jemnocitnému Řeku byl pohled na nemoc- ného, zvláště ohyzdnou nemocí stíženého, nepříjemný, urážel jeho estetický cit.

Slabé a zmrzačené dítky rozkázal Lykurg od- kládati na Taygetos. I Plato vyslovuje se s nej- tvrdší rozhodností proti dlouhým a s okolky spo- jeným pokusům léčebným. „Několik energicky půso- bících prostředkův a nepomohou-li, ať zemře nemocný; s polovičním zdravím nemůže „státu“ prospěti.“ Od tohoto rozumování až k použití „palice“ jako ve vete- rinářské medicíně, není dalšího kroku. Sotva vlast- ním členům rodiny dostávalo se v pohanském staro- věku v nemoci potřebné péče; nastal-li mor, nechal je pohan beze všech výčitek svědomí ze strachu a starosti o vlastní život bez pomoci. Ubozí nemocní mohli ležeti na cestě, aniž stát nebo soukromá dobro-

činnost i jen pokus učinily k jejich záchraně. Marně hledáme ve spisech hippokratické sbírky, která obsahuje vlastní klassiky řeckého umění lékařského, i jen řádek, který by ukazoval péči lékaře o nemocného ve smyslu milosrdenství křesťanského. Právě-li slavný chirurg *Stromeyer* rovněž tak pravdivě jako krásně, že soucit činí lékaře vynalézavým, na lékaře pohanského starověku nedá se této pohnutky použití.¹⁾

Zcela jinak bylo tomu v křesťanství. Jako nejvlastnější zřízení církve povstala ona heroická péče o nemocné, které se do dnes obdivujeme u milosrdných sester. Pojem špitálů byl, jak již řečeno, starým pohanům neznám; jakmile církev od dob Konstantina Velkého nabyla ediktem milánským svobody r. 313, povstávaly všude nemocnice takorůzka jako filiálky chrámův a klášterův. Jejich vznik padá ještě do doby vlády císaře Konstantina. To vysvětluje již z toho, že v době císaře Juliana špitály na východě mohly se již vykázati všeobecně známou blahodárnou činností, na niž křesťané s pýchou a se zadostiučiněním pohlíželi, pohané pak se závistí a ne-libostí ji pozorovali. Julian rozkázal napodobiti křesťanské špitály a nařídil, aby byla zřízena v každém městě pohanská xenodochia. Též Řehoř Nazianský zmiňuje se ve své řeči na sv. Basilia, že špitály jsou netoliko v městech, nýbrž i na venkově. Tyto církevní špitály staly se školami vědy lékařské a účinná láska k bližnímu, přání ubohému nemocnému pomoci, bylo nejmocnější pobídkou vědeckého badání.

V dobách pozdějších byl to zvláště řád benediktinský, jenž se vyznamenal ve vědě lékařské. Benediktini založili v Salernu slavnou školu lékařskou, z níž vyšlo na tisíce lékařů. Mnozí z nich byli kněžími, kteří přicházeli k lůžku nemocného s útěchou duševní

¹⁾ *Stöhr*, Pastoral-Medicin, 3. Auf., 17 n.

a tělesnou. Žáci sv. Benedikta byli horlivými pěstiteli a ochránci lázeňských ústavův. Oni a jiní mnichové objevili většinu našich dnešních léčivých pramenův a přístupnými je učinili k všeobecnému použití. Baden-Baden, Kissingen, Mariánské Lázně, Pyrmont, Rippoldsau a jiné lázně byly od klášterů založeny.

A běda vědě lékařské, běda ubohým nemocným, stydne-li a chladne v některé zemi nadšení pravé křesťansko-katolické lásky k bližnímu. Co jim nastává, lze čísti v jednom ze spisů Darwinových¹⁾. Darwin horší se nad tím, že pro blbé, mrzáky a nemocné staví se ochrannovny a špitály, místo aby se nechali zemřít; neboť tím, praví, zamezuje se vylučovací proces a dobré následky přirozeného výběru. Darwin kárá zařízení civilisovaných národův, u nichž lékaři život každého, pokud jen možno, zachovati se snaží; Darwin kárá očkování, poněvadž tím, jak se domnívá, zachovají se tisícové, kteří by pro slabou svoji konstituci dříve nešťovicím byli podlehli; chválí naproti tomu divochy, že svoje na těle a duchu slabé rodiče a dítky odvrhují, t. j. usmrcují a pojídají. Ovšem zdá se, zapomněl při tom, že sám byl by musel padnouti za oběť této theorii, poněvadž také jako dítko byl velmi slabé.²⁾ Než museli bychom celou obsáhlou kapitolu dějin kulturních úplně vykořistiti, museli bychom dlouho o zásluhách církve v péči o nemocné a ve vědě lékařské mluvíti, kdybychom aspoň přibližný obraz o této věci podati chtěli. Nuže dále!

Přejdeme k vědám přírodním, jež v přítomné době jsou střediskem vědeckých snah a jimž ona za veliký pokrok v theorii a praxi děkuje. Od počátku byla církev přítelkyní přírody a pěstitelkou věd

¹⁾ Die Einwirkung der natürlichen Zuchtwahl auf die gebildeten Nationen, str. 68.

²⁾ M a c h, die Nothwendigkeit der Offenbarung, str. 319.

přírodních. Nezatajujeme si ovšem, jak pohoršlivým je toto tvrzení pro mnohé z našich vrstevníků. Staloť se takřka dogmatem dnešní „kultury“ a „vzdělání“, považovati církev, středověk, mnichy za prototyp otupeného, pro všechny krásy přírodní nevnímavého smyslu. Na to odpovídáme nejprve slovy protestanta Zöcklera:

„Lze si sotva myslit co více neodůvodněného a převrácenějšího než onu výtku. Nezasluhují výtky té ani Otcové pouště v údolí Nilu, na Sinaji a v Hauranu, ani bratří lesní na západě galském a germánském; co je pudilo unikati lidské společnosti, byla spíše vášnivě silná náklonnost k přírodě, než nepřátelské chování k ní. Mezi pohnutkami, kterými chvalořečníci, jako Basil, Jeroným, Řehoř, život mnišský doporučují, nebo jako obhájci, na př. Athanáš, Chrysostomus, Eucherius, jeho se ujímají, hraje krása a líbeznost osamělých úkrytů, kde daleko od hluku zkaženého světa pěje se chvála Páně, nikoli nepatrnou úlohu. Je to netoliko bohatství biblických vzpomínek, které skýtají místa svaté země, nýbrž i její tichá krása krajin, již používá sv. Jeroným k probuzení touhy po životě poustevnickém v ní... Ambrož mluví o ostrovech moře Středozevního chatami poustevníků posetých jako o šňůře perel, kterou Bůh přes moře položil; zpěv hymnů na nich zaznívajících mísí se s mírným hukotem vln, tyto šťastné břehy omývajících. Eucherius lyonský popisuje ostrov Lerin, mnichy Honoratovými obydlený, jako prýstící prameny vod; zářící zdobou květů, naplněný líbeznými vůněmi, zkrátka jako ráj pro obyvatele jeho.“

A nemohou nám uvedená slova učence protestantského býti s podivem. Spočíváť to v p o d s t a t ě k ř e s t a n s k é h o n á b o ŷ e n s t v í, podněcovati ducha lidského k pokroku v poznání přírody a jejích zákonů. Křesťanství je to totiž, které nám přineslo

velkou nauku, že příroda se všemi svými silami a zákony má nejbližší svůj cíl v člověku. Příroda je člověku položena k nohám; člověk má nad ní panovat, člověk má používat přírody a sil v ní uložených, aby ukojil své potřeby a okrášlil svůj život. Slovo, které Bůh po stvoření prvních lidí k nim promluvil: „Rostež a množte se a naplňte zemi a podrobte si ji a panujte nad rybami mořskými a nad ptactvem nebeským a nade všemi zvířaty, která se pohybují na zemi“ (Gen. 1, 28), slovo to bylo křesťanstvím uvedeno opět na paměť pokolení lidskému. Tím právě však také křesťanství vyzvalo i člověka, aby zkoumal síly a zákony přírodní a jejím tajemstvím naslouchal za tím účelem, by přírody, jejích sil a zákonů použil ke své službě a ke všechněm oněm vynálezům, kterých je třeba nebo které prospívají potřebám a okrášení jeho života. Neboť jak by mohl člověk nad přírodou panovati, jak mohl by jí používat ke službám svým, nezná-li jí a jejích zákonů? Čím však více přírodu poznává, čím více vniká do skryté dílny sil přírodních a je objevuje, tím více jich může použít pro své účely, tím bohatší, rozmanitější a mocnější mohou být vynálezy, kterými nutí síly přírodní, aby jeho účelům sloužily, a které v pozemském jeho žití dalekosáhlý význam a veliký vliv mají jak pro soukromý, tak také pro sociální život.

S druhé strany ovšem nesloužilo nikdy křesťanství a církve zásadě, jakoby příroda jen pro zisk a obohacení člověka měla být vykořisťována a jakoby v tom byl její první a nejvyšší cíl. Toto stanovisko, na němž stojí doba naše, nemělo ještě platnosti, a proto nevidíme také v oněch stoletích velkolepých oněch nálezů, kterými se nová doba honositi může. Pozorování světa a všech tvorů v něm je křesťanu prostředkem k poznání Boha a popudem k větší lásce jeho. Neviditelné v něm vidíme ve věcech viditel-

ných a obdivujeme se mu, voláme se sv. apoštolem Pavlem, a nikdy nedáme se mýliti v tomto ideálním nazírání na přírodu, byť se i tisícové proti němu pozvedali. Stvoření Boží je pro člověka více než kuchyň a sklep; stvoření má určení svoje v Tvůrci svém a králi. Ač je nám dáno k užitku a člověk má býti jeho pánem a vládcem, nejsme přece jedině pro jeho požitek stvoření. Nejsme zrozeni, abychom se pouze v prachu hrabali a ze statků země se těšili. Pohlížíme vzhůru k Bohu a vidíme v něm cíl svého života, a vše, co nás na zemi obkličuje, má rovněž tam zraky naše obracet. Kdyby byla církev neučila tomuto nazírání na přírodu a na toto stanovisko se nebyla postavila, nebyla by pohanství a jeho pošetilost přemohla a nebyla by zachránila národy z pověry, astrologie a magie, jakož i z fatalismu, v němž by byli zahynuli. Církvi musíme býti vděční, učinila-li konec pohanskému nazírání na přírodu a kladla-li důraz na ideální stanovisko v nazírání na přírodu.

Po tomto zásadním vyložení křesťanského názoru o přírodě, přistupme již k důkazu svrchu uvedeného tvrzení, že církev hned od počátku byla přítelkyní a pěstitelkou věd přírodních.

Je známo, že v Starém a Novém zákoně vysloveny jsou hluboký cit pro přírodu a radost z přírody, kdežto u Řekův a Římanů přes zevnější znalost přírody jen málo z toho lze pozorovati. Otcové církevní zachovali si přes veškeré vzdalování se světa velmi živý zájem pro přírodu, mnichové byli přáteli přírody, pěstiteli a podporovateli vědomostí přírodních. Není to nikdo jiný než Alexandr Humboldt, jenž v této příčině církev hájí. Jako křesťanství, kde vystupovalo jako náboženství státní ve velké záležitosti občanské svobody pokolení lidského, pro nižší třídy blahodárně působilo, tak rozšířilo dle něho

i rozhled ve svobodné přírodě. „Oko netkví více na postavách olympských bohů; tvůrce (tak učí otcové ve své umělé, básnicky obrazuplné řeči) ukazuje se velkým v mrtvé přírodě jako v živé, v divém boji živlů jako v tichém působení organického rozvoje.“¹⁾ Křesťanský směr ducha, dokázati z řádu světového a krásy přírody velikost a dobrotu Tvůrce, vedl nutně k přesnějšimu pozorování přírody, k popisování přírody. Všude nalézáme proto u sv. Otců z života vzatá líčení přírody, u M. Felixa, Řehoře Nyssenského, Basilia. Líčení Basiliova označují se právem jako vzor líčení přírody. Vidíme tu již počátky popisné vědy přírodní. Není to zajisté nahodilým, že se badání přírodní jen na půdě křesťanské rozvinulo ve vědu, na kulturní život lidský blahodárně působící.

Otcové soudí ovšem mnohdy příkře o vědách přírodních, přesněji řečeno o filosofii přírodní. Tehdejší stav přírodního vědění činí nám to pochopitelným. „Jeden tvrdil tak, druhý jinak. Kdo má dar výmluvnosti, napadá opět druhé, vyvrací jejich tvrzení a stanoví své dohady, jimž se nedaří jinak. Tyto můžeme nechat vzájemně se vyvracet a sami můžeme se Mojžíše dovolávat,“ praví sv. Basil. Nicméně přál si, aby lépe byl obeznámen s vědami přírodními, aby více vyzkoumal o vzdálenosti slunce a měsíce, aby jejich účinky a síly přesně popsati mohl. Nebo obdiv Největšího netrpí škody, známe-li způsob zjevu, třeba však podávati jen bezpečné výsledky, nikoli pouhé dohady. Ještě opatrnější byl sv. Augustin. O něm zdá se docela, že měl příliš vysoké mínění o tehdejší vědě přírodní. Čím větší je temnota, do níž zahaleny jsou věci přirozené, od všemohoucího Tvůrce stvořené, tím méně dají se dle něho pouhými

¹⁾ Kosmos II., 25.

tvrzeními objasniti, tím větší třeba opatrnosti, tím nutnějším je slyšeti soud kompetentních znaleců.¹⁾

Tyto zásady zůstaly v podstatě v církvi vždy v platnosti. Kniha přírody a kniha zjevení jsou člověku dány od téhož všemohoucího Tvůrce. Třeba jen je správně čísti, abychom se přesvědčili, že mezi nimi není sporu. Naopak příroda vede k Bohu a studium přírody je přípravou pro studium zjevení. Že oběma vždy všichni správně nerozuměli, kdož by se chtěl tomu podivovati? Jestliže mylné představy o přírodě mnohdy zakalovaly zjevení nebo nesprávné výklady zjevení mylné názory o věcech přírodních způsobily, kdo by se nad tím chtěl pozastavovati? Což není v dějinách přírodních též kročejů nazpět? I Laktanc, Augustin, papež Zachariáš dali se předsudky svěsti k popírání antipodů, ale byla v oné době vědecká tato haerese naprosto neodpustitelná? Je to zajisté naivní, myslí-li Laktanc, že by antipodové museli chodit po hlavách, ale nebyl Laktanc v pohanských školách vzdělán a vyučen? I pohanští učenci popírali existenci antipodů, jako Eratosthenes, Strabo, Plutarch.

Připouštíme také rádi, že středověk nedocílil ve vědách přírodních úspěchů tak velikých jako doba nová. Příčina toho spočívala však mimo jiné v tom, že scházely nezbytné podmínky, zejména nástroje, které teprve umožnily přesnější pozorování přírody, jako teleskop, mikroskop atd. Nicméně přece i středověk může se vykáhati jmény prvního řádu v oboru věd přírodních. Jsou to zejména oba přírodopytci v rouchu řeholním, Roger Bacon a Albert Veliký, jež tu jmenovati dlužno. Jsouce oba nadšenými přáteli přírody, dovedli pěstovati badání přírodní v plném moderním smyslu.

¹⁾ De Gen. ad lit. I., 18, 20, 37, 39.

Oba poukázali na nutnost empirie a nastoupili s výsledkem cestu zkušenosti. Co s tehdejšími pomůckami bylo lze dosíci, toho dosáhli. Albert je po celá století jako botanik a chemik nepřekonán a nedostižen. Roger Baco vynikal na poli fyzikálním rovněž tak vysoko nad všechny své vrstevníky. Je rovněž tak šťastným badatelem přírodním, jako přírodovědeckým prorokem. Znal zvětšovací sílu čoček, základy nauky o lámání světla a reflexi, činnost oka a zrakového nervu. Účinky střelného prachu byly mu známy, než je vynalezl Berthold Schwarz. Sílu páry aspoň tušil. Oba byli proto z čarodějství podezřelí; Baco byl dlouho vězněn; nesmíme však zapomenouti, že namnoze bující čarodějství bylo bejlím pohanským, od církve ode dávna ostře potíraným.

Četná jména nižšího řádu, jako Sylvestra II., vynálezce mechanických hodin atd., pomíjíme mlčením. Jen tolik poznamenáváme: učené sbírky, počínajíc od Zrcadla přírodního (*Speculum naturale*) Vincence z Beauvais (1250) až do Obrazu světa (*Imago mundi*) kardinála Petra z Alliaco (1410) a k veliké Perle filosofické (*Margarita philosophica*) Karthusiana P. Raicha (1486), velikou zásluhu mají o to, že se vědomosti přírodní do širokých kruhů rozšířily a periodu rozvoje připravily. Kolumbus děkoval za své vědomosti spisům jmenovaného kardinála.

Mnichové žebroví již ve 13. a 14. století pronikli až do Tatarska východní Asie a přinesli západu zprávy o těchto zemích, dříve než Marco Polo a jiní kupci benátští je navštívili. O Ruysbroeckovi (1253) prohlašuje slavný zeměpisec Peschel, že zpráva o jeho cestě zasluhuje býti nazvána největším zeměpisným dílem středověkým. Stejnou chválu vzdává mu Alexandr Humboldt.

Následující doba pěstovala s velikou pílí zejména v Itálii matematiku a přírodní vědy. V Itálii Mik u-

láš z Cusy, jenž byl spřátelen s matematiky Peurbachem a Regiomontanem, biskupem řezenským, položil základ k svému geniálnímu vysvětlení vesmíru a vyřkl zásadu, že země otáčí se kolem slunce, v Itálii poznal také pythagorejský názor světový a přesvědčil se výpočtem a pozorováním o neudržitelnosti světového systému Ptolomeova. Jeho činnost pro reformu kalendáře, která v Římě nespustěna více se zřetele, dala mnohonásobné podněty.

I objevitel nového dílu světa Krištof Kolumbus pojal v Itálii svůj záměr k dalekým cestám. Na své určitým plánem řízené cestě objevné použil mapy Toscanelliho, učitele Mikuláše z Cusy. Koperník, kanovník ve Frauenburku, konal astronomická studia a pozorování svoje v Itálii. Jeho promoce ve Ferrare dokazuje niti, které spojují základy jeho systému s teoriemi italské filosofie přírodní a astronomie. Kardinálové a biskupové to byli, kteří jej naléhavě žádali, aby uveřejnil svoje dílo, dosavadní názory vyvracející. Papeži Pavlovi III. věnoval je Koperník. Jiní, jako Galilei, Kepler a Newton, nastoupili jeho dědictví a velebnou budovu dovršili, učenci, kteří rovněž tak stkvěle září na nebi vědy jako se stali vzory pokorného věřícího smyslu pro pravé badání přírodní. Docílili-li pozdější učenci větších úspěchů a staly-li se jejich objevy společným majetkem všech, zda nebyla to církev, která položila základy tohoto vzdělání a pozdější pokroky umožnila?

Jako velicí objevitelé na nebi, tak i šťastní objevitelé nových světů a moří spojovali s věřícím smýšlením lásku k přírodě a vědě. Kolumbus a Vasco de Gama byli příliš šlechetnými, než aby se dali vésti marnou touhou po slávě a nízkou lakotností. Od Kolumba máme jednotlivá líčení nového světa, která se k nejlepším řaditi mohou. Jeho názory o fysickém zeměznalství, o vlivu geografické délky na odchylku ma-

gnetické střelky atd., dokazují obdivuhodný pozorovací dar u námořníka nemajícího učeného vzdělání.

Za objeviteli a dobývateli následovali, pamětlivi rozkazu Páně: „Jdouce do veškého světa, učte všechny národy“, ihned četní m i s s i o n á ř i, kteří netoliko náboženství šířili a podporovali, nýbrž i vědy přírodní značně obohatili. Zeměpisci souhlasí v tom, že naše celá znalost o Číně pochází z dvousetletých missijních zpráv, zejména missionářů jesuitských. A co pravíme o Číně, platí i o Indii. Missionáři rozptýlili blud, jakoby se naproti jižním břehům Asie nalézala pevnina, jak obecné bylo mínění. Jesuité uveřejnili o Africe, Číně a Tibetu nejdůležitější studie, jako na příklad Paez, Alvarez, Ricci, Schall; Borri, Alexandr Rhodes; Rodriguez, Nobili, Roth atd. Kde by vůbec byla geografie a ethnografie bez příspěvků missionářů, kteří vše opouštějíce ubírají se do cizích barských zemí a nic s sebou neberou leč ušlechtilé srdce, plné nadšení pro obrácení divochův a plné horlivosti pro evropskou vědu.

O s r o v n á v a c í v ě d ě n á b o ž e n s k é bez církve a jejích missionářů nebylo by dnes stopy. Protestant a vynikající zástupce tohoto vědeckého odboru, Max Müller v Oxfordě, doznává, že missionáři z Tovaryšstva Ježíšova byli prvními průkopníky a vždy nejpilnějšími zpracovateli jazykozpytu; člen tohoto Tovaryšstva, P. D a h l m a n n, teprve nedávno uveřejnil spis o zásluhách missií o j a z y k o z p y t.

Kde by byl d ě j e p i s bez příspěvkův annalistů církevních a archivů našich katedrál a klášterů? Mnichové v klášterích zaznamenávali nejen souvěké události, nýbrž sbírali i starší památky a opisovali četné kroniky ze starší doby, takže o nich dobře napsal učený dějepisec Hurter: „Všecky dějepisné památky více než jedné země zachovány jsou potomstvu jedině pomocí klášterů; bez nich věděli bychom málo

o událostech středověkých.“¹⁾ Církev je to, která ve svých dítkách denně smysl pro dějiny budí a živí, uvádějíc jim denně část dějin církevních v životě svatých na paměť. Církev je to, která udržuje živou památku svatých skutků svých dítek, jak to jen nejútloučnější matka činiti může. Jaký poklad vznešených příkladů slavné minulosti mateřská věrná paměť sv. církve zachovala, o tom svědčí více než 50 foliantů životů svatých od Bollandistů vydaných. A že i v naší době církev studii dějepisným přeje a je podporuje, toho stkvělý důkaz podal Lev XIII., učiniv archiv vatikánský učencům přístupným. A čím kdysi byly Neapol, Florencie a Benátky v ohledu archiválním, tím je od otevření archivů vatikánských archiv papežský. Lev XIII., tak psal před některou dobou liberální list, „Neue Freie Presse“, nelekal se žádných nákladů pro tyto poklady a povzbuzoval celou Itálii svým příkladem. Spojení archivu a knihovny je velmi úzké, je umožněno knihovnou konsultační, příruční bibliotekou, která hledajícího mezi 280.000 svazky ve čtvrt hodině orientovati dovede. Když jednoho dne Lev XIII. byl upozorněn, že hlavní navštěvovatel archivů, Theodor Mommsen, je protestantem, odpověděl: „Tím lépe! Nemáme se čeho báti a co ztratit, bude-li takovým mužem pravda dějin osvětlena.“ Velkodušnou podporou vědy a umění podal zajisté Lev XIII. nejlepší důkaz, že církev není jejich nepřítelkyní.

Zbývá nám ještě zmíniti se o zásluhách církve o filosofii. Jak málo víra katolická rozum lidský ochromovala v jeho vzletu k nejvyšším a nejvznešenějším problémům, toho důkaz podala již v době velikých církevních Otců a učitelův. S počátku ovšem bylo málo moudrých tohoto světa, kteří přijímali „božské bláznovství“. Brzo však přece odvraceli se mnozí

¹⁾ Čas. kat. duch. 1870, str. 248.

učedníci od pohanské moudrosti, aby v tomto „bláznovství“ křesťanství našli klid pro ducha svého pravdu hledajícího. Mužové jako Justin, Tatian, Tertullian, Klement Alexandrinský, Cyprian, Augustin a mnozí jiní opouštěli školy filosofů, aby chopili se slova evangelia jako poslední a jediné bezpečné kotvy na moři pochybnosti a bludu. Pravdy o stvoření všech věcí Bohem, o vykoupení lidí Kristem a o určení k věčnému životu považovali i vzdělání filosofové za tak vznešenou nauku, že rádi „snahu po moudrosti“, která neměla naděje na spolehlivý výsledek, zaměňovali s držením plné pravdy. Dlouho žebrali u bran filosofických škol, a dostali kámen místo chleba. Zda neměli se nyní radovati, že v křesťanství byli pozváni ke stolu věčné pravdy? Neměli nyní radostným srdcem ducha svého podrobiti duchu božskému? Lze se proto diviti, jestliže tito Otcové, v moudrosti filosofie vzdělání, vyslovili někdy tvrdý soud o filosofii, jestliže poukazovali na neplodnost a odpory filosofů, jestliže mnohdy sarkasticky se posmívali neschopnosti filosofie býti učitelkou pro život?

Ač nepopíráme jednostrannosti takovýchto úsudků, přece je soud kompetentních současných učenců důkazem, že pohanská moudrost a náboženství, přirozené vědění samo není s to, aby upokojilo ducha lidského. Pravda na autoritě spočívající, věrou zprostředkovaný, ušlechtilý křesťanský názor světový jevil se jim záchrancem ze všelike duchovní i mravní bídy, stal se hvězdou na moři tohoto života. Jakmile s tohoto hlediska světská moudrost byla pozorována, ukázalo se brzo, že obsahuje mnohá zrnka pravdy, že zvláště svým dialektickým a pojmovým vytvořením skýtá vhodnou pomůcku ku zprostředkování nadpřirozené pravdy přirozenou pravdou rozumu a k získávání vzdělanců vždy více pro pravdu křesťanskou. Jak na východě, tak na západě, v Alexandrii jako v Anti-

ochii, používali učenci křesťanští řecké moudrosti k odůvodnění a vysvětlení nauky křesťanské. Sv. Augustin svými hlubokými spekulacemi založil netoliko nauku o Bohu a o milosti, nýbrž i filosofii podstatně podporoval, tím že uplatnil vedle intelektualismu právo vůle a uvedl vlastně teprve psychologii do filosofie. Nikdo nebude u něho popírati vliv platonský, ale každý také s radostí pozná, jak duchaplný filosof, křesťanskou pravdou, která ducha a srdce pronikla, byl uschopněn, vyhnouti se šťastně všem úskalím, o které se vždy opět nejvyšší vzlety Platonovy tříští.

Středověk nastoupil dědictví Augustinovo. Scholastika nezastavila se však u něho. Rozvoj vědy a zájem apologetický žádaly zvláštního zřetele na filosofii Aristotelovu. Tím povstaly ony mohutné filosofické systémy sv. Tomáše a Duns Scota, které různým způsobem hájení víry sloužily a po staletí veliké školy ovládaly. Celé pozitivní vědění nejlepší staré filosofie bylo touto cestou přístupným učiněno Západu a vysvětleno. Nebyla to však jen pouhá obnova Aristotela s odstraněním jeho bludů nauce křesťanské odporujících, nýbrž jeho vzkříšení a další vybudování ve velkolepé systémy filosofie křesťanské.

Tyto velkolepé systémy scholastické právem srovnávají se s velebnými dómy středověkými. Co se týče jemné analýse pojmů, hloubky myšlenek, uzavřené konsekvence dedukcí, nemůže nová doba scholastice nic rovnorodého po bok postaviti. Zde není mělkého, zmateného mluvení, jako se s ním namnoze u německých filosofů, na př. Schellinga a Hegela, setkáváme. Tu vládne jasnost, přesnost, logická důslednost a systematické vybudování. Každý, kdo četl a studoval velebná, hluboká a myšlenkami bohatá díla sv. Tomáše, Bonaventury, Scota, Suarez, Bellarmina, Tomáše a bezpočetných jiných, dozná tak. Tupení

scholastiky, s kterým se tak často v nekatolických spisech setkáváme, dokazuje zcela zřetelně nevědomost jejich původců. Dědí se z pokolení na pokolení jako dědičná nemoc. Jeden opisuje je po druhém; sotva jeden z nich dal si práci, důkladně jednoho ze scholastiků studovati. Poněvadž mnozí těmto v latinské scholastické řeči psaným spisům nerozumějí, považují se za oprávněny do všeobecného sboru potupy vpadnouti. Mnohým je traditionelní tupení dostatečným důvodem, aby se na věčné časy od studia scholastiky dispensovali. Protestant Hugo Grotius, který scholastiku z vlastního studia znal, mluví s největší úctou o její důkladnosti a jejím bystrovtipu.

Pozdější filosofie, zvláště moderní, oddělila se ovšem od filosofie křesťanské, než její kořeny dají se přece sledovati až ku křesťanství; nikde nemůže zapřítí zcela vliv křesťanství. Vědomě nebo nevědomě čerpala, co je v ní pravdy, z pramene pravdy křesťanské. Že se tak stává ovšem vždy řídčeji, ukazuje neutěšený zmatek, který se jeví v moudrosti světa poslední doby. Ve svém všestranném sporu vrátila se téměř k stanovisku řeckého skepticismu. Lze se tu diviti, vyšlo-li od nejvyšší autority křesťanské, od stolice papežské, heslo: Nazpět ke sv. Tomáši?

Z toho, co v krátkosti v pojednání uvedeno, vysvítá, že nedá se pochybovati o správnosti odpovědi, kterou velký De Maistre na naši otázku dává: „Náboženství je matkou vědy. Žezlo vědy náleží Evropě jen proto, že je křesťanskou. Jen proto dosáhla tak vysokého stupně civilisace a vědomostí, poněvadž jej počala s theologií, poněvadž university s počátku nebyly ničím jiným než školami theologickými, a poněvadž všechny vědy na tento božský kmen zaštipené jeho božskou mízu nesmírnou plodností zjevily.“

Co očekává však opět církvev od vědy? Mnohé velké služby, především a p o š t o l á t, jenž zasluhuje

býti počítán mezi nejdůležitější způsoby apoštolátu. Trvání církve samé není vázáno na vědu jejích údů; trvání to zajišťuje neklamný slib Krista, všemohoucího Boha. Avšak trvání církve v jisté zemi, v jistém národu, v jisté třídě lidí není zaručeno božským zaslíbením; tu může církev zaniknouti, tu může pravá víra ustoupit nevěře. A právě naše země s mnohými svými třídami a stavy jsou v nebezpečnosti ztratiti víru. Není ovšem možno stanoviti přesnou statistiku nevěry, že však nabyla již velkých rozměrů, o tom přesvědčuje nás pohled na naše dělnické a učené kruhy. A jedním z nejčinnějších nepřátel katolického náboženství je jednostranná, lichá věda. Věda tato škodí víře svými jednostrannými zásadami před učenci a ještě více před nezasvěcenci svým zevnějším leskem. Právě pro neučené je již trvání nevěrecké vědy trvalým pohoršením proti víře. Jak mnozí tisícové jen proto svou víru ztratili, poněvadž vysoce učení pánové víry také nemají! Bez další důkladné zkoušky odhodili jednoduše víru pro autoritu některého nevěreckého profesora. Domnívali se, nemá-li onen učený muž víry, že je zajisté odpor mezi věrou a vědou. Nemyslili však na to, že je k stanovení odporu mezi věrou a vědou dvojího třeba: Třeba totiž býti doma v dotyčné vědě, ale také ve víře. Že však poslední vlastnost nevěreckým učencům způsobem zcela bezpříkladným schází, toho se bohužel nedbá.

Tu je pouze jeden prostředek apoštolátu proti nevěrecké vědě, postaviti vědu katolickou, t. j. vědu mužů vpravdě katolických.

Čím více se veřejné mínění opět přesvědčí, že jsou mužové dobře katoličtí a přece vysoce učení, tím více upustí od neblahé myšlenky, že víra a věda nedají se spojit. Kdyby mezi nimi bylo sporu, museli by jej především přece katoličtí učenci objeviti, neboť právě o nich lze za to míti, že netoliko jen jako

učenci znají svou vědu, nýbrž i jako dobří katolíci svoji víru. Je tudíž pro každého, kdo má srdce pro zachování, ano musíme bohužel říci pro obnovení víry, věcí nanejvýše důležitou, k tomu přispívati. Čím více učenci katoličtí budou s to, aby spojenými silami na poli vědeckém vynikající věci vykonali, čím čilejší bude zájem ve všech kruzích katolické společnosti pro jejich práce a publikace, tím více musí umlkat pomluva, že víra a věda nedají se spojit.

* * *

Poznámka redakce: Na doplněnou tohoto stručného pojednání hodí se výborně tyto spisy:

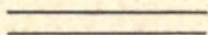
Věda a učenci katoličtí. Napsal J. A. Zahm, přel. Dr. V. Hazuka. Vyšlo ve „Vzdělavací knihovně katolické“ v Praze jako svazek XII. Cena 1 K 50 h.

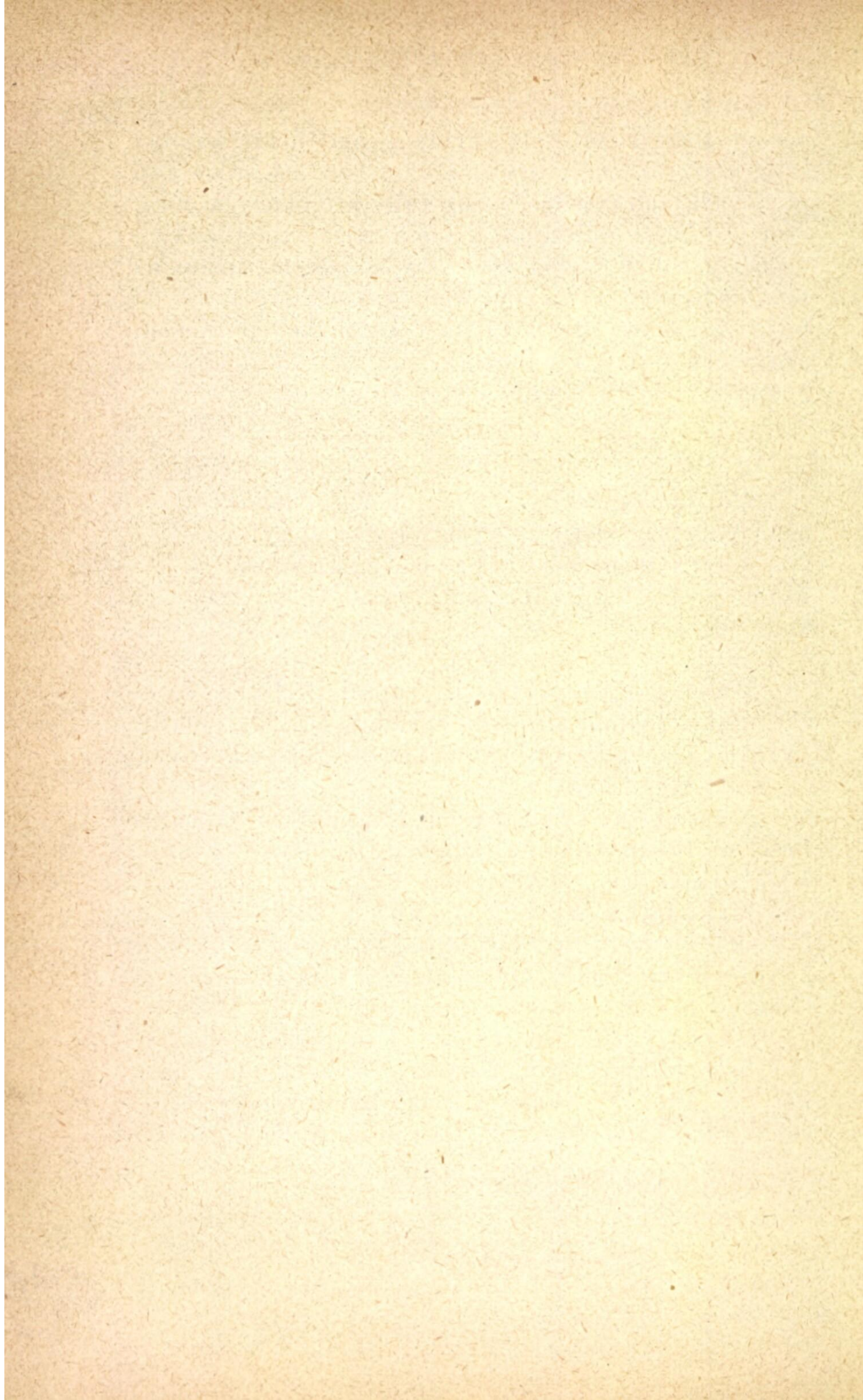
Bajky o jesuitech. Napsal B. Duhr, T. J. Přeložili a doplnili Dr. J. Tumpach a Dr. A. Podlaha. „Vzdělavací knihovny katolické“ svazek XX. Cena 12 K 60 h.

Náboženství a věda. Napsal Tom. Cámara. Přel. A. Frecre. „Vzděl. knihovny katolické“ svazek XXVI. Cena 4 K 80 h.

Kláštery a jejich význam v dějinách lidské vzdělanosti. Napsal V. Drbohlav. „Hlasů katol. spolku tiskového“ roč. 32. (1901), číslo 2. Cena 70 h.

Církev a vzdělanost. Dva poslední pastýřské listy biskupa perugijského Joachima kardinála Pecciho. Přel. V. Kameš. „Hlasů katol. spolku tiskového“ roč. 32. (1901), čís. 3. Cena 50 h.

Poměr státu k církvi.

Jedním z hesel, které nepřátelé církve a náboženství vůbec za našich dnů po příkladu bezbožecké, zednářské Francie mezi lid vrhají a jež také všemožně provéstí usilují, jest: Rozluka církve a státu. Na první pohled heslo sice nevinné, v důsledcích svých však dalekosáhlé! Nebude tudíž od místa, jestliže v pojednání přítomném poukážeme na pravý význam hesla tohoto a pak vyložíme vzájemný poměr mezi církví a státem.

I.

Co rozumí moderní proticírkevní duch heslem: Rozluka církve a státu? Žádá-li moderní duch rozluku církve od státu, žádá tím zrušení podstatného spojení, jež vládne mezi církví a státem. Státní autorita nemá více považovati víru křesťanskou a křesťanský zákon za směrodatný pro svou autoritativní činnost; státní zákonodárství má zcela odezíratí od zákona křesťanského a ani v nejmenším se nestarati o to, zdali zákonodárství státní souhlasí s křesťanskými zásadami a zákony nebo ne; stát nemá víry a práv církve buď vůbec chrániti, nebo jen potuď, pokud se mu líbí. Zkrátka, moderní duch heslem tímto žádá, aby stát přestal býti státem křesťan-

s k ý m, aby duch křesťanský z něho byl úplně odstraněn a stát úplně atheistickým čili bezbožeckým se stal. Stát bez B o h a, toť ideál moderního protikřesťanského ducha. Důsledně žádá pak dále duch tento, aby církev za žádných podmínek se neodvážila státní zákony nebo nařízení, která směřují proti zákonu božskému nebo proti podstatným právům církve, jako nekřesťanské odsoudit, je prohlásit za nezávazné nebo jejich zachovávání a spolupůsobení k jejich provádění za nedovolené. Moderní duch prohlašuje to za „neoprávněné zasahování do světského oboru“, za „hierarchický přehmat“, a kde se to děje, tu rozpoutává všecky ony divoké, démonické vášně, jež drímají v prsou jeho přívržencův, a žene je k útoku proti církvi. Jen jedno ještě je milostivě ponecháno, ano i pánovitě vnucováno, t. j. povinnost hlásat poslušnost ke státu a jeho zákonům. Tolik rozumu zachoval si moderní duch přece ještě, že s pouhou mocí materiální nelze nic dokázati, že třeba též dovolávati se ještě moci svědomí, aby lid v poslušnosti byl udržen. Sám však se svědomím nemůže nic začíti, poněvadž sám svědomí nemá, a tu má jej zastupovati církev. Běda však církvi, kdyby činila nároky zkoumati napřed zákony, k nimiž má poslušnost hlásati, aby pak posoudila, zda může také poslušnost k nim kázati. Oprávněnost k tomuto předchozímu soudu je sice se stanoviska zdravého rozumu tak přirozena, že jen holý nerozum ji popřítí může; proti církvi však moderní nevěra nezná ani práva ani rozumu; tu jsou jí směrodatnými pouze její choutky absolutistické.

To tedy rozumí moderní duch rozlukou církve a státu. Podstatné spojení, které je dle zásad křesťanských mezi církví a státem, má přestati; stát má se zcela zřítí křesťanství a církve, nemá býti více křesťanským, nýbrž a t h e i s t i c k ý m. Rozluka církve a státu, jak si ji moderní nevěra žádá, obsahuje

tudíž popření veškerého křesťanského řádu světového. Stát nemá více býti v onom nadpřirozeném mravním řádu světovém, jak byl vykoupením opět obnoven; stát má se mimo něj postavit, ano nemá vůbec takového nadpřirozeného řádu pro sebe uznávat, má se z něho úplně vybavit čili emancipovat. Ať se ho církev přidržuje, pro stát neexistuje; stát je řádem od Boha a křesťanství úplně odloučeným, na sobě samém spočívajícím. Církev a stát vzájemně do sebe nic nemají; mezi nimi je „veliká propast“; není bodu, na který by se dal navázat vzájemný vztah mezi oběma. Této zásady přidržují se všechny moderní protikřesťanské strany jakékoli barvy a jakéhokoliv odstínu stejně pevně. Nicméně jsou přece v rámci této zásady mezi nimi opět různé názory.

S počátku přidržovala se uvedená zásada celá liberální strana pod heslem: „Svobodná církev ve svobodném státě“. Je známo, jak italský státník Cavour svou dobou toto heslo prohlásil a jak mu celý liberální svět za to nesmírnou chválu vzdával. Rozluka církve a státu, říkalo se, bude míti za následek, že oba, církev i stát, dosáhnou úplné svobody, a to je základní podmínkou jejich zdatu. Má-li církev úplnou svobodu, může bez překážky rozvíjeti činnost svou k požehnání lidstva; a je-li stát prost všeho ohledu na církev, může také na dráze hmotného rozvoje kráčet obrovskými kroky ku předu — ku blahu národů. Konflikty, spory mezi církví a státem přestanou a odstraněna tak bude hlavní překážka oboustranného pokroku.

Vše to zní velmi krásně a velmi svůdně; jen škoda, že moderní liberální strana sice vážně to míní se svobodou státu od církve, vlastně od křesťanské pravdy a křesťanského zákona, nikoli však se svobodou církve od moci státní. Neboť kdyby to byla vážně myslela se svobodou církve, byla by se státní moc

pod její diktaturou stojící po přerušeném vnitřním a podstatném spojení státu s církví zřekla také zevnějšího nahodilého spojení s ní, t. j. byla by se vzdala práv církevních, od církve jí k vykonávání udělených, a byla by je musela opět církvi vrátiti. Neboť stanovená-li jednou zásada, že církvi a státu do sebe nic není, je křiklavou nedůsledností, vykonávali stát dále takováto církevní práva. A to se stalo. Státní moc přidržovala se netoliko křečovitě práv konkordáty jí v dřívější době přiznaných, nýbrž nechtěla se také nikterak zříci tak zvaných práv, která starý policejní stát v církevních věcech si osobil; ano státní moc jako před tím tak i potom činila nárok na vrchní dozor nad církví. Důkaz toho skýtá nám jednostranné zrušení konkordátu z r. 1855, na nátlak liberální strany u nás v Rakousku v letech sedmdesátých minulého století provedené, při čemž přece státní moc podržela si všechna práva, která církev tímto konkordátem panovníkovi přátelsky udělila.

A v Německu za kulturního boje strana, která prohlásila svobodnou církev ve svobodném státu, jásała při výroku ministra, že právo vyučovati či dáti vyučovati theologii je nezadatelným právem korunním státní hlavy. Že liberální strana nemíní to vážně se svobodou církve, kterou prohlásila, vysvítá nejlépe z toho, že kdykoli církev používala svobody, která jí byla theoreticky přiznána a život církevní proto nového rozkvětu nabýval, tu liberalismus v brzku odhodil škrabošku a ukazoval svoji pravou tvářnost. V Německu došlo k tak zvanému „kulturním u boji“. Heslo: „Svobodná církev ve svobodném státě“ bylo nyní úplně zapomenuto a liberalismus prohlásil s nestoudností jemu vlastní právě opáčnou zásadu: Podřízení církve státu, neomezená vláda státu nad církví.

Není prý možno církvi dáti svobodu, svoboda církve byla by prý státu na škodu, nesrovnává prý se s úkoly, které má stát řešiti; neboť církev je prý, ponechá-li se jí svoboda, mocí kultuře nepřátelskou, která si jen zvykla snahám moderního státu kameny na cestu házet. Proto prý třeba, aby se církev vládě státu podrobila, a ti, kdož tuto vládu nechtějí uznati, musí býti pronásledováni celou přísností zákona. Byl prý to osudný blud domnívati se, že svoboda státní může trvati se svobodou církve; stát musí prý se opět chopiti otěží vlády nad církví, chce-li se chrániti proti „přehmatům“ církve. Nebylo ovšem lze uvéstí takovýchto přehmatů do oboru státního. Než co na tom záleží? Moc je v rukou a používá se jí, vše ostatní je pouhým chvástáním. A tak dnes dožili jsme se neslýchané věci, že totiž stát, který se vnitřně církve úplně zřekl, jemuž všechna náboženství a konfesse jsou lhostejny, jenž stojí na stanovisku atheismu, si osobuje neomezenou vládu nad církví a svými zákony církevní sbor mistrovati se snaží. A to za souhlasu a pod nátlakem téže liberální strany, která před tím horlila o svobodnou církev ve svobodném státě.

A jak smýšlí v této příčině strana sociálnědemokratická? Socialistický stát, o němž tato strana sní, má býti rovněž úplně oddělen od církve, má státi zcela na stanovisku atheistickém jako moderní stát liberální; stát socialistický odmítá od sebe vše, co by jen nějakým způsobem mohlo míti náboženský ráz anebo stát v jakýkoli poměr k náboženství uvéstí mohlo; ano socialistický stát nesnaží se ani více svůj atheistický ráz zakrýti, jak to tu a tam moderní stát činívá, považuje-li za nevhodno pravou svoji tvářnost ukázati; socialismus přiznává se zřejmě a bez okolků k atheismu a k materialismu a vysloňuje bez obalu, že chce právě na této půdě a jen na této půdě vybudovati nový svůj státní řád. Socia-

lismus chce aspoň jednotlivcům ponechat, by se přidržovali svého přesvědčení náboženského; toto přesvědčení považuje za soukromou věc jednotlivců, která se státu jako takového netýká. A spojí-li se stejně smýšlející jednotlivci v náboženskou společnost a chtějí-li bohoslužbu vykonávat, nechce tomu brániti; jen nesmějí žádati, aby náboženské smýšlení jejich mělo vliv na sociální jejich jednání; z oboru sociálního a státního musí náboženství býti zcela odstraněno; na obor tento nesmí se jeho vliv žádným způsobem a za žádné podmínky vztahovati. Se státem a společností nemá náboženství naprosto nic činiti. Naopak nechce a nemá pak i stát co činiti s náboženstvím, pokud zůstává ve svých mezích. Stát ponechává náboženství svobodno a nemísí se do jeho oboru.

Theorie tato zdá se býti ovšem na první pohled svobodě náboženství a církve velmi příznivá a tvoří potud příznivým dojmem působící protivu k násilnickému chování se liberalismu proti církvi.

Bylo by to však socialismu možno, kdyby uskutečněna byla jeho státní theorie, tohoto stanoviska se přidržovati? Tvrdíme s pevným přesvědčením, že nikoli. Neboť byl-li stát jednou od církve odtržen a stal-li se atheistickým, pak spočívá v povaze věci samé, že sám postaví se místo Boha, kterého popřel, že se prohlásí za absolutní nejvyšší moc na zemi. Prohlásí-li se však stát za moc absolutní, pak nemůže vedle sebe nikterak trpět jiné oprávněné moci. Jeho snaha musí spíše k tomu směřovati, aby svou naprostou svrchovanost všude a ve všech stránkách uplatnil a provedl, a proto vše v sobě pohltit, co před tím zaujímal vedle něho samostatné postavení. Zastaví se stát socialistický u vědomí své naprosté svrchovanosti v této snaze před církví? Máme pevně za to, že nikoli. Také moderní liberální stát, osvojiv si absolutní čili naprosté postavení, nezastavil se před

branami církve a nemohl se zastaviti; socialistický stát nebude tak rovněž moci učiniti. Zásady mají svoji logiku, které ti, kdož se k nim přiznávají, trvale vůbec nemohou odpírati.

Kromě toho socialismus ví zcela dobře, že církev katolická nemůže si dát líbiti zamýšlené od něho vyloučení z pole veřejného a sociálního života. Dáti se uzavřítí mezi čtyřmi stěnami chrámu, to zapovídá církvi postavení, které dle božského nařízení zde na zemi zaujímá. Jakožto Bohem ustanovená nositelka a zástupkyně nadpřirozeného řádu mravního musí církev svou činnost rozšiřovat na všechny obory tohoto řádu mravního, aby je pronikla duchem křesťanským. A pod tento mravní řád spadá také obor státní a sociální. I zde musí tedy dle úkolu svého uplatňovati křesťanského ducha a křesťanský zákon, nesmí ponechatí tento obor svým duchem netknutý. A to tím méně, poněvadž její náboženská působnost musela by zůstat mezi stěnami chrámu naskrze neúčinná, kdyby také nepronikla i za tyto zdi. Neboť člověk není bytostí na dvě části rozdělenou, bytostí, která by uvnitř chrámu mohla být náboženskou a mimo něj naproti tomu ve svém životě světským atheisticou; buď je člověk zcela náboženským nebo zcela atheisticým. Je-li zcela atheisticým, pak nepůjde do chrámu; je-li naproti tomu zcela náboženským, pak se musí dáti vésti předpisy svého náboženského a církevního svědomí netoliko v chrámě, nýbrž i mimo něj ve svém životě sociálním. Nečiní-li to, je náboženské povznesení, které snad v chrámě hledá, pro něho a pro jeho vyšší náboženské zájmy úplně nepoužitelné. S takovouto úplně nepoužitelnou činností nemůže se však církev za žádných podmínek spokojiti. Evangelium musí církev hlásati „na střeších“, ateismus musí potírati, kdekoli se ukazuje, i když se vtělí ve státní moc; zachování zákona Božího musí

žádati ode všech, od jednotlivcův i od státní autority, od vládnoucích jako od poslouchajících, a to ve všech oborech života, ať náležejí do kterékoli třídy, ať běží o život individuální, státní nebo sociální. To ví socialismus zcela dobře, a proto nebude moci stát socialistický, přes to že prohlašuje svobodu přesvědčení, s církví v míru žítí; srážka s ní bude nevyhnutelnou. A tato srážka bude tím prudší, čím méně církev choutkám socialismu povoliti může. Právem proto prohlásil jeden z vůdců socialistických socialismus za „úhlavního nepřítel“ církve katolické. Vyslovil tím jen to, co v podstatě socialismu je obsaženo a čeho tento při zásadách, na nichž spočívá, zřici se nemůže. Tak dospěje konečně i socialismus při vnitřní rozluce od církve tam, kam liberalismus již dospěl. Zřekne se vůči církvi zásady náboženské svobody v theorii hájené a směřovati bude k porobě církve pod moc státní. A je-li liberalismu toto podrobení církve pod stát jen prvním stupněm, prvním krokem k úplnému zničení církve, bude tomu tak i u socialismu, jak v nestřežených okamžicích sami vůdcové sociální demokracie nepokrytě doznávají a jak jejich nenávist proti církvi ve Francii nejlépe ukazuje.

Na dotvrzenou své zásady: „svobodná církev ve svobodném státě“ poukazují nepřátelé církve rádi na Spojené Státy severoamerické, kde prý je ideál, po němž oni touží, uskutečněn. V Severní Americe, praví, jsou církev a stát úplně od sebe odděleny, stát nestará se o církev, její náboženské zásady a předpisy; rovněž tak nevšímá si církev státu. A přece daří se při tom církvi zcela dobře. Žádná moc nebrání druhé v její působnosti, a tak může každá z nich nerušená jakýmkoliv sporem o uskutečnění svého úkolu pracovati. Takovýto pro obě strany ký-

žený poměr musí prý býti také v zemích evropských proveden, má-li býti lépe.

Věci mají se však v Americe přece poněkud jinak, než by se dle tohoto líčení zdálo. Především nebyla ve Spojených Státech rozlučka církve a státu k tomu účelu prohlášena, aby se stát, dříve křesťanský, od církve emancipoval a nekřesťanským, atheističtým se stal. Spíše odmítl tam stát původně jen proto každé spojení s některou z četných tam již zřízených náboženských společností, poněvadž chtěl zůstati vůči těmto náboženským sektám neutrálním, aby umožnil pokojné jejich spolužití. Nebylo tam tudíž trvajícím již spojení státu s církví křesťanskou zrušeno, a to z odporu a opposice proti křesťanství a církvi, jak se to v Evropě stalo pod vlivem liberalismu, nýbrž tam utvořil se nový stát, který z uvedeného právě důvodu vůbec nevěšel ve spojení s některou stávající náboženskou společností. A to již je veliký rozdíl. K tomu však druží se ještě jiná věc. Právě proto, že tam rozlučka církve a státu nebyla vůbec podmíněna odporem proti křesťanství, neodmítá stát od sebe také všechny křesťanské základy státního a sociálního života. Stát je sice v theorii beznáboženským, atheističtým, ale křesťanské zásady přece se tam ve státním a sociálním životě úplně nepopírají, jsou přece vždy v úctě a v praxi respektovány. Ona vědomá, bláseovaná nenávist proti všemu, co je křesťanským nebo s křesťanstvím jen souvisí, v Americe aspoň obecně se nevyskytuje. A to je další rozdíl.

V jedné ovšem příčině stojí severoamerický stát netoliko theoreticky, nýbrž i prakticky na stanovisku atheismu. A to je škola. Ze státních škol je tam všechno a každé náboženství vyloučeno; náboženské vzdělání a vychování se netoliko neuznává za úkol školy, nýbrž je z ní přímo vyloučeno. Ale i pro toto

nařízení nezdá se, že byl původně směřodátným odpor proti náboženství a křesťanství vůbec, nýbrž ohled na bezpočetné téměř tamější sekty náboženské. Bylo by bývalo škole sotva možno rozličné děti vyučovati v různých náboženských naukách, jimž rodičové byli oddáni. Proto raději bylo vyučování náboženské ze školy úplně vyloučeno a ponecháno rodičům, případně různým náboženským společnostem.

Tím nechceme nikterak tento systém ospravedlňovati; je dosti osudný, třeba že důvod jeho zavedení původně nebyl přímo protikřesťanským. Právě tento školní systém, ve kterém se atheismus prakticky usadil, je patou Achillovou Severních Států amerických. V těchto svých beznáboženských školách vychovává si stát pokolení Boha neznající a nemravné a toto zase je svou dobou nedohledné neštěstí. Atheismus nemůže býti pro národy dříve nebo později než jen zhoubným. Ale i když státní škola v Americe severní je beznáboženskou, poskytuje tam stát rodičům přece svobodu, aby posílali své děti i do jiných škol, kde se vychovávají a vzdělávají dle zásad svého vlastního náboženství. V Severní Americe vládne svoboda vyučování. A ta má cenu velikou. Dle této svobody má církve jako ostatní konfesse právo zakládat vlastní školy, děti v nich shromažďovat a je v duchu křesťanském vychovávat a vzdělávat. Stát nestaví se proti těmto školám, nenutí děti do svých škol státních; je mu jedno, chodí-li do školy státní nebo do jiné, křesťanské školy. Tímto právem, křesťanské školy zakládat a vydržovat, je církve s to, aby vychovávala dorůstající pokolení křesťansky, je uváděla do ducha a mravu křesťanského a tím dostiučinila své úloze, především vzhledem na jednotlivce. To však není ještě všechno. Právě tímto křesťanským vychováním a vzděláním nabývá v druhé řadě také opět vlivu na život sociální a státní. Tento vliv je sice jen

nepřímý, ale přece vliv. Křesťanským vychováním a vzděláním dorůstajícího pokolení nabývá totiž církev vlivu na veřejné mínění, které je aspoň u těch, kteří byli křesťansky vychováni ve školách křesťanských, na základy křesťanské postaveno a duchem křesťanským proniknuto. Veřejné mínění je však v moderním státě velmi významným činitelem, jde-li o rozvoj a utváření se státního a sociálního života. Vládnoucí moci musejí míti zřetel na veřejné mínění, chtějí-li zůstat v souhlase s duchem lidu a jeho požadavky. Má-li církev vliv na veřejné mínění, má tím také aspoň nepřímo vliv na veřejný státní a sociální život, aby v něm opět křesťanské zásady uplatňovala. Tak církev, třeba jinou cestou, přichází ve spojení se státem; naprostá rozluka církve a státu přestává a církev může požehnání křesťanství udíleti opět státu a státnímu a sociálnímu životu, jak je to jejím právem a povinností.

To je důvod, proč se může církev srovnati se státem americkým. Nemůže ovšem uznati rozluku církve a státu v americkém státním zřízení v zásadě přijatou jako poměr normální nebo-li pravidelný; může se však s touto anomálií spokojit, poněvadž svobodou vyučování jí poskytnutou může míti jinak vliv na vytváření života státního a sociálního. Ale tolik je zřejmo: evropský liberalismus nebyl nikterak oprávněn, dovolával-li se pro své heslo: „svobodná církev ve svobodném státě“ Severní Ameriky. Neboť poměry jsou tam zcela jiné, než jak je uspořádati chce liberalismus ve státech evropských. V Evropě strany protikřesťanské, hlásající heslo rozluky církve a státu, jsou nejzapřísáhlejšími a nejtvrdšími odpůrci svobody vyučování, jak to ukázali ve Francii, kde školy církevní zavřeli. V Evropě není rozluka církve a státu odůvodněna všemi příčinami, které původně rozhodovaly v Severní Americe; zde je to spíše zá-

sadní požadavek stanoviska protikřesťanského, na něž strany liberální se staví a k němuž se výslovně přiznávají. Zde obsahuje rozluka vědomý a zamýšlený odpad státu od církve a křesťanství. Na tomto výslovně protikřesťanském stanovisku musí moderní duch o to usilovati, aby dal vychování a vyučování lidu výlučně do rukou atheistického státu, aby dorůstající pokolení bylo vychováno v témže duchu protikřesťanském, k němuž se přiznávají protikřesťanské strany moderní. Volná škola, státní monopol školní je tu nutným důsledkem stanoviska jednou zaujatého. Právo na výchovu a vyučování dětí má býti výlučným právem státu. Stoupenci ducha protikřesťanského, ať již liberálové, ať již sociální demokrati, považují proto školu za podstatnou součástku státu, jenž má ve škole dorůstající pokolení pro sebe a své účely vychovávat a vzdělávat.

Volnou školou a školním monopolem má církvi býti znemožněno lid v duchu křesťanském vychovávat a vzdělávat, a církev má býti oloupena o všecken vliv na veřejný život ve státě a společnosti, takže jí pro působnost její nezůstane žádné pole. Proto musí církev rozhodně potírat zásadu rozluky církve a státu, jak ji hlásají strany protikřesťanské, a všechno vynaložiti, aby tuto lichou zásadu odstranila nebo aspoň neškodnou učinila. Církev činí tím jen, čeho nemůže opomenouti. Stala by se nevěrnou svému určení a své úloze, kdyby se, když stát od ní se odloučil, také sama proti němu příkře uzavírala. U vědomí, že stát je rovněž pojat do řádu nadpřirozeného a proto její péči svěřen, musí vše vynaložiti, aby spojení se státem opět bylo obnoveno. Jako církev musí opět hledati dítko své v hříchu smrtelném nebo nevěře ztracené a nesmí ustati, až je našla, tak musí jíti také za státem, jenž posvěcené spojení s ní přerušil a

atheismu propadl, a musí veškeru sílu své lásky a oddanosti vynaložiti, aby jej znovu uvedla na výši křesťanského řádu světového, k spojení s opuštěnou matkou. A to je také vskutku chování, které církev naproti atheistickému státu zaujímá. Byť i sebe více trpěla přehmaty tohoto státu, byť i sebe více byla od něho poškozena ve svých právech a statcích, církev nechce jej přece ponechat lhostejně kráčet po atheistických cestách, církev nabízí vždy přece znovu ruku k smíru a chce raději největší odříkání si uložit, než něco činiti, co by jen zdaleka obsahovat mohlo uzavírající se chování církve vzhledem ke státu. Víť církev dobře, že je-li jednou veřejný život úplně odkřesťaněn, že také nábožensko-mravní život v jednotlivcích nebude se moci udržeti. V atmosféře protikřesťanského ducha stojíce budou také jednotlivci ducha toho do sebe vsávati a propadnou nábožensko-mravnímu zdivočení. A to tím více, že křesťanství odcizená státní škola dětem již předem nevštěpuje více život náboženský a jej v nich proto také rozvíjeti nemůže. Jako veřejný tak musí také i individuální život v příčině nábožensko-mravní propadnouti zkáze a na jeviště života vystoupiti musí pokolení atheistické. Jak hluboko jsme na této nakloněné ploše již klesli, je obecně známo.

II.

Z toho, co jsme dosud uvedli, vysvítá, že církev musí zásadně odmítati heslo rozluky církve a státu. Nuže, jaký má býti poměr mezi církví a státem dle vůle Boží a zásad církve katolické? To v krátkých rysech vyložití bude úkolem pojednání dalšího.

Abychom význam a postavení církve jasně poznali, je nutno počítati s pravdou katechismu, která v politice nikdy nesmí býti přehlížena. Člověk nemá

zde stálého místa. Bůh ho stvořil dle obrazu svého a postavil na zemi, aby svého Tvůrce a Pána poznal, jeho miloval a tím se na věčnou blaženost v životě posmrtném připravil. Kdyby byla cílem člověka jen přirozená blaženost na věčnosti, nepotřebovali bychom k dosažení jejímu žádně zvláštní společnosti náboženské. Ve skutečnosti však je člověk určen k cíli nadpřirozenému, všechny jeho síly a potřeby daleko přesahujícím, povolán k blaženému nazírání na Boha, a tohoto cíle můžeme jen milostí Boží dosáhnouti. To je základní dogma křesťanské, na němž spočívá nutnost Boží milosti.

Aby nás k tomuto nadpřirozenému cíli přivedl, poslal Bůh svého jednorozeného Syna na svět; neboť potřebujeme k tomu krále, jenž jsa Bohem a člověkem zároveň, jako Bůh nám milost přinéstí a jako člověk hlavou našeho pokolení se státi a tak nás do věčné blaženosti uvéstí mohl. Tento nebeský král neměl však u nás věčně zůstatí. Proto založil ústav spásy, království, církve svatou, která ovoce vykoupení staletími má nésti a lidem zprostředkovati. V této církvi ustanovil neomylný úřad, sestávající z apoštolův a jejich právních nástupců, biskupů, jimž dal rozkaz, aby všechny lidi křestem činili svými žáky a je všemu učili, cožkoli jim řekl (Mat. 28, 19), a zároveň slíbil jim svou pomoc až do skonání světa a seslání Ducha sv. (Jan 14, 26). Apoštolům a jich nástupcům odevzdal moc hříchy odpouštěti (Jan 20, 23), svazovati a rozvazovati s právní platností v nebi (Mat. 18, 17. 18). Zároveň ustanovil nové kněžství, jež přináseti mělo od východu až k západu obět Nového zákona od Malachiáše zvěstovanou a jeho tělo a krev lidem jako pokrm duší podávati (Luk. 22, 19; 1. Kor. 11, 24—26). A hlavou a nejvyšším pastýřem celé církve jmenoval sv. Petra a jeho právní nástupce, římské papeže, jimž dal

klíče království nebeského s nejvyšší mocí svazovací a rozvazovací a na nichž jako nerozborné skále postavil svou svatou církev, aby jí brány pekelné nepřemohly (Mat. 16, 18; Jan 21, 15 násl.).

Tak se stal Vykupitel náš zakladatelem pravé, dokonalé společnosti, která všechny věřící spojuje k jednomu cíli, k nazírání na Boha v životě věčném, pod nejvyšší společnou pastýřskou a učitelskou mocí. Tato společnost je církev svatá, čistá nevěsta, kterou si získal svou předrahou krví, sloup a utvrzení pravdy (1. Tim. 3, 15), říše ne sice z tohoto světa, ale pro tento svět, na kterou přenáší poslání Otcem udělené a které jsou povinni pod trestem věčného zavržení slyšeti všichni pokřtění.

Než Kristus povýšil církev svou netoliko za pravou, dokonalou, nýbrž i úplně svobodnou a samostatnou, a tudíž od jiných nezávislou společnost. Církev je vlastním suverenním královstvím na zemi, které všechny doby a země a lidi objímá, a proto nemůže býti podrobena státu, neboť brzo měli bychom tolik církví, jako je států nebo národů. Podřídil snad Kristus svou říši, které svěřil své nadpřirozené poklady milosti a vedení lidstva k jeho určení věčnému, pozemskému ústavu, snad státu, jehož účelem je pozemské blaho společnosti? Podrobil vyšší nižšímu? Kdo by to věřil? Bez státního zmocnění, ano v odporu ke stávajícím státním mocnostem hlásal Kristus svoji nauku, ustanovil svátosti a dokázal své poslání zázraky. Založení nadpřirozeného království bylo záminkou, pro kterou jej odsoudila nejvyšší státní moc k potupné smrti na kříži. Jak mohl tu Kristus svou říši podříditi státní vrchnosti? Nepředpověděl spíše svým učedníkům pronásledování a utrpení, které budou trpěti před soudními stolicemi králův a knížat pro evangelium? Nesnažili se přes tři sta let mocní tohoto světa ve spolku s peklem církev zničit v krvi kře-

stanův? A jak mnozí velcí a malí titanové útočili již od dnů prvních pronásledování křesťanských proti církvi? Co by se bylo z ní stalo, kdyby byla musela se dožadovati u dveří každého Nerona potvrzení své ústavy a milostivého dovolení k hlásání svého evangelia a k sloužení mše svaté? Bohudíky, že Pán hlásání svého evangelia a udílení svých svátostí nečinil závislým od státního schválení. Kdyby to byl učinil, Evropa nebyla by se nikdy stala křesťanskou. Na štěstí nestarali se apoštolové ani o zákaz kázání od synedria vydaný, ani o náboženské edikty římských caesarův. A dnes teprve! Jak brzo visel by duchovní koš s chlebem nedosažitelně vysoko, kdyby to záleželo od našich vlád zednářských!

Z těchto jen zběžně načrtnutých základních pravd, které stejně četná dogmata obsahují, o nichž katolík nesmí pochybovati, vyplývají mnohé velice důležité závěry o poměru mezi církví a státem. Církev má především božskou ústavu, souhrn práv a povinností, které jí přináležejí nezadatelně a kterých ani sama nemůže změnit ani od jiných nesmí si dáti zvrátit nebo odňat. I hlava církve, papež, kterého odpůrci církve tak rádi za všemohoucího prohlašují, je vázán netoliko zákonem přirozeným, nýbrž i b o ž s k o u z á k l a d n í ú s t a v o u. Nesmí na ní ani jota změnit nebo dovolit změnit, podobně jako na některém dogma. Církev není dále v používání svých božských práv a povinností od nikoho závislá. Státu nepřísluší právo určovat, která jsou práva církevní a ve kterých mezích církev jich smí používat. Kdyby státu příslušelo právo stanoviti tyto meze, vedlo by se církvi s jejími plnomocemi jako domorodým kmenům severoamerickým s jejich územím, které stanovením hranic od Spojených Států rok od roku očividně se zmenšuje. Domnělé právo států chrániti se proti církvi (*jus cavendi*), nebo *placetum regium*, t. j. právo zkoumati listy od papeže

nebo biskupů vydané a dovolovati nebo odmítati jejich prohlášení, nebo právo odvolati se od církve ke státu (*recursus tamquam ab abusu*) je protiprávní zasahování do práv a svobod církve. Tyto názory děkují za svůj vznik dvorním theologům a měly před očima světa okrášliti zotročení církve. Heslům o církevních přehmatech, hierarchických choutkách, ohrožení národní existence, kterými tyto instituce mají býti ospravedlněny, nevěří ani ti, kdo jich používají k zakrytí své nenávisti proti církvi a k fanatisování oklamaneho lidu.

Věcí církve je dále vychování, řízení a dozor nad celým náboženským vychováním a vyučováním křesťanského lidu k církvi náležejícího na všech stupních a pro všechny doby života. Jen církev dostala rozkaz učiti všechny národy. Nikdo nesmí proto veřejné vyučování náboženské udíleti, kdo k tomu nedostal poslání kanonického (*missio canonica*), čili, co je totéž, kdo není povolán k účastenství na jejím poslání. Odejme-li učitel náboženství poslání dříve udělené, nesmí tento více zůstat ve svém úřadě a státní moc nesmí jej bez porušení práva naproti církvi v jeho postavení ponechat a chránit.

Z tohoto práva na vyučování náboženské plyne nutně další právo církve, dohlížeti na všechny školy od katolických dětek navštěvované aspoň potud, aby měla nutných záruk pro pravověrné vychování dětek katolických. K tomu nedostačuje pouhý dozor nad vyučováním náboženským. Také jiných předmětů může býti zneužito k podkopávání katolické víry v srdcích dětek. Církev má míti právo, aby mohla spolu rozhodovati při ustanovování učitelův a při volbě učebnic pro školy s dítkami katolickými. Církvi příslušetí musí mimo to také právo, aby mohla sama také školy zakládati a je svobodně dle vlastního dobrozdání řídit. Na církevní tyto školy

státu přísluší nanejvýše právo se přesvědčiti, zda učirny vyhovují obecním zdravotním předpisům.

Rovněž tak jako ve škole je vyučování náboženské i mimo školu, v chrámě i mimo chrám, výlučným právem církve, nad nímž státu nižádná kontrola nepřísluší. Co kazatel na kazatelně praví, do toho nic není ministrovi, dokud neporušuje obecných, pro všechny platných zákonů. Poručníkování církve na poli náboženského vyučování, ať ve škole ať mimo školu, nedá se ospravedlniti povinností státu pečovat o bezpečnost své vlastní existence, odňati státu nebezpečným živlům každý veřejný vliv a podobnými frasemi, které našim fariseům každým okamžikem z úst se řinou. Oprávněným stížnostem církevní autorita v každé době ochotně odpomůže. Příčinu k takovýmto stížnostem slušná vláda jen zřídka nalezne a o rejdech státu nebezpečných nemůže býti teprve řeči. Již pouhé podezření, že církev katolická, pod jejímž stínem státy křesťanské povstaly a velikými se staly a přes tisíc let bezpečně a šťastně žily, bude povolávati k veřejné činnosti státu nebezpečné živly nebo je v ní ponechávati, je urážlivou nespravedlností, a to tím nesnesitelnější, že obyčejně je pronášejí lidé, na jejichž minulost možná revolucionářské bouře povážlivý stín vrhají, nebo kteří jako členové tajných nočních spolků na podkopání trůnův a oltářů pracují.

Ještě více než náboženské vyučování mládeže vůbec je vzdělání kleru v seminářích a mimo ně výlučně záležitostí církevní. Kdyby církev neměla náboženského a vědeckého vzdělání kleru výlučně ve svých rukou, neměla by také více záruky pro zachování církevního ducha, pro ryzost nauky, ano vůbec pro budoucnost katolických národů. Stát nemá proto práva, nastávajícím klerikům dávati předpisy o postupu jejich vzdělání nebo je zavazovati k státním zkouškám.

U s t a n o v o v á n í d u c h o v n í c h od posledního kaplana až k biskupovi je výlučným právem církve, pokud církev sama dobrovolně, na př. smlouvami, státní vrchnosti nebo jiným osobám soukromým účastenství nebo spolupůsobení při tom neposkytla. Právo toto plyne nad pochybu jasně ze svobody a samostatnosti církve. Mohlo by Rakousko býti nazváno samostatným, kdyby záviselo při ustanovování svých úředníkův od krále pruského a pokaždé u něho o zmocnění žádati muselo? Rovněž tak málo byla by církev svobodnou, kdyby státu samo sebou příslušelo právo, vměšovati se do ustanovování duchovních a do práv jim příslušících a po případě je zabrániti. Světská vrchnost nemá sama ze sebe práva, praesentovati biskupy a faráře, a nemůže od nich žádati, aby správu svých okršků nastoupili dříve, než dosáhli od svaté stolice respektivně od biskupa ustanovení kanonického. Církevní představení nemají povinnosti učiniti před obsazením duchovních míst o tom státu oznámení a dovoluje-li církev takovéto oznámení, nepřísluší ještě státu právo námitek proti ustanovením. Ještě méně má světská vláda právo, duchovní, ať biskupy, faráře nebo kaplany, z jejich úradů sesadit nebo vyslovit neschopnost jejich k zastávání jejich míst; bylo by to neoprávněné zasahování do samostatnosti církve.

P a p e ž, nejvyšší pastýř a správce církve, má přímou a bezprostřední nejvyšší moc soudní nad celou církví a všemi jejími částmi a údy zvlášť. Musí mu proto také příslušet právo, svobodně a bez překážky s věřícími obcovati. Kdyby měl někdo právo mu v tom brániti, mohl by mu dle libosti znemožnit vykonávání jeho úředních povinností a práv na velikou škodu církve. Z toho plyne, že prohlašování církevních rozhodnutí, na př. listů apoštolských, ať jsou jakéhokoli způsobu, nemůže býti vázáno na dovolení

různých vlád zemských. Také způsob prohlášení církevních rozhodnutí předčítáním z kazatelen, otiskováním v listech veřejných, závisí výlučně od vůle církevních úřadů. Zabavování nebo jiné potrestání katolických listů pro uveřejnění církevních rozhodnutí bylo by státním přehmatem do oboru církevního. Co řečeno o papeži vzhledem k celé církvi, to platí v podstatě též o spojení biskupů s dioecesemi, duchovních správců se stádcem jim svěřeným. A jako představení s podřízenými, tak mohou také podřízení v celé církvi s představenými svobodně se stýkati, osobně k nim se odebrati nebo písemně na ně se obrátiti, aniž vládě jaké právo tomu zabrániti přísluší. Ryze církevní záležitostí je také zřizování a ohraničování dioecesí a farností.

Jako vůbec celá soudní pravomoc nad údy církve, tak přísluší duchovním úřadům, v první řadě papeži, právo církevní moci trestné a disciplinární a vykonávání tohoto práva nezávisí od nikoho na zemi. Jen touto mocí je církvi možno všechny své údy, zvláště však své úřední orgány, kteří také lidmi jsou a zůstávají, účinně v povinnosti udržovati. Státy, které tak snadno svým úředníkům udělují důtky, dovolují-li si vlastní mínění míti, neměly by se přece nad tím příliš rozhorlovati, že církev obdržela podobné právo od svého božského zakladatele a je již od prvních křesťanských století, třeba že průměrně co nejmírněji, vykonává. V církevní disciplinární moci je obsaženo především také právo exkomunikace neboli vyloučení z církevního svazku. Základním právem každé jen poněkud svobodné společnosti je právo neposlušné nebo škodlivé členy vylučovati. Může-li stát činiti nároky na právo vypovídati poddané ze svého území, musí míti rovněž tak i církev moc, odbojné údy zbavovati příslušenství cír-

kevního, neboť i církev je společností dokonalou a samostatnou.

Správa a udílení svátostí a ostatních církevních prostředků milosti podobně jako všecka na ně se vztahující nařízení přísluší pouze církevní moci. Jen ona má právo určit, od koho, jak a za kterých podmínek svátosti mají býti udělovány. Ministrům a jiným úředníkům státním přísluší vzhledem na oběť mše sv. jen jedno právo, totiž že, jsou-li katolíky, nikdo jim nemá překážeti v jejich povinnosti, aby v neděli a svátky mši sv. obcovali, a aby je nikdo nenutil v době kázání z chrámů odcházeti. Rovněž tak nesmí jim nikdo brániti, aby ročně jednou vykonali zpověď a v době velikonoční přistoupili ke stolu Páně. Toto právo mají státní úředníci, naproti tomu nepřísluší jim o to se starati, kdo mši slouží a svátosti uděluje. Také uzavírání manželství je záležitostí církvi příslušící. Kristus povýšil manželství za svátost a tím podřídil je správě církve. A skutečně církev činila také nároky vždy a všude od té doby, kdy národové křesťanskými se stali, na pravomoc nad manželstvím a ji vykonávala, a pravomoc ta nesmí jí býti, kdekoli je státně uznána, upírána. Pokud má státní moc přímý důležitý zájem na svatosti a nerozlučitelnosti manželství, má přijmouti a chrániti církevní zákonodárství manželské, jako to dříve všechny křesťanské státy činily, nebo má se dorozuměti s církevní vrchností, jak je to obecnou zásadou pro všechny záležitosti, v nichž se duchovní a světská pravomoc stýkají.

Dalším podstatným právem každé vpravdě samostatné společnosti je právo nabývat majetku a tento svobodně spravovati a ke svým účelům ho používati. Proto musí i církvi toto právo příslušet. Jak by mohla plniti úkol svůj mezi lidmi, kdyby neměla chrámů, nádob a předmětů bohoslužebných a

prostředků výživy pro své služebníky atd.? Toto právo není výronem státní milosti, nýbrž církvi vrozené právo božské, které jí nikdo vzíti nesmí. Proto měla také církev vždy a všude hned od prvních dob majetek a svobodně o něm rozhodovala. Zbožná mysl našich katolických předků ráda bohatě vybavovala majetkem církevní a dobročinné ústavy. Bylo to tudíž jistě hrubým porušením práva a do nebe volajícím, odňati tyto statky církvi a odciziti je saekularisací účelům církevním. Tato svatokrádež, která namnoze byla zároveň krádeží na majetku chudých, nepřinesla, jak dějiny svědčí, státům žádného požehnání, položila na mnohých místech první základ k onomu hrůzu budícímu pauperismu, který zrodil veliká spiknutí podvratná. Na nespravedlivém majetku není požehnání Božího.

Konečně budiž uveden ještě jeden důsledek plynoucí z podstaty církve jako dokonalé samostatné společnosti, kterého pro jeho důležitost pro naše dny pominouti nemůžeme. Účelem církve je lidi vésti k jejich cíli věčnému. K plnění této úlohy odevzdal Kristus církvi svou nauku, své prostředky milosti a svou plnomoc. Nezávislost církve žádá zjevně, aby představení církve svým poddaným svobodně tyto nauky hlásali, je k životu podle nich vedli a prostředky milosti k tomu schopnými činiti mohli. Tato schopnost je však nutně spojena se svobodou věřících, aby bez překážky podle toho vedení řídit se mohli, a to netoliko ve věcech k věčné spáse nezbytně nutných, nýbrž bez všelikého omezení; neboť církev má věřící vésti netoliko k nezbytně nutnému, nýbrž pokud možno k nejvyšší dokonalosti. Údům církve nesmí býti proto netoliko od nikoho, ani od státu, bráněno zachovávatí přikázání Boží a církevní, nýbrž věřící jsou také svobodni v zachovávaní evangelických rad, ať je zachovávají buď samotni nebo ve spolku

s jinými, ve světě nebo v klášteře, pokud to církev schvaluje, které jsou jediné v této věci podrobeni. Do těchto záležitostí stát nemá práva se vměšovati. Kde církev je státně uznána, nesmí státní moc náboženské řády, spolky, kongregace, bratrstva atd. ze svého území vylučovati nebo je v jejich svobodné působnosti zákony a policejními předpisy omezovati. To bylo by zasahováním do církevních práv. Ovšem nenáležejí řády a jiné náboženské společnosti naprosto k podstatě církve; ale jsou nejkrásnějšími jejími květy a vznikají z ní tak přirozeně, jako květy a plody ze stromů. Bylo by lze mluvit o svobodném přirozeném rozvoji stromu, kdyby mu všecky květy a plody v zárodku byly odřezány? Naši liberálové blouzní pro svobodné právo spolčovacích. Má-li býti všem jiným volno, spolčovati se k nejrůznějším účelům, proč nemá býti katolíkům dovoleno spojovati se k zachovávání evangelických rad, k modlitbě a ke konání duchovních a tělesných skutků milosrdenství? Jen bázeň před svěcenou vodou a nenávisť proti životu v pravdě katolickému vysvětluje to, že náboženské spolčování malicherným poručníkováním se omezuje a potlačuje, zatím co všem jiným snahám plná svoboda se ponechává.

Stát však nemá pouze nedotýkati se práv a svobod církve, z její podstaty a jejího poslání vyplývajících, nýbrž jeho povinností je také, náboženství křesťanské a jeho nositelku církev proti nespravedlivým útokům chrániti, a to již v zájmu vlastního sebe zachování. Náboženství odedávna považováno bylo za nejnuttnější a nejbezpečnější základ státův a od nejmoudřejších filosofův a státníků všech dob jeho ochrana byla považována za nejvyšší povinnost panovníkův. Aristoteles nazývá péči o náboženství první úlohou státu.¹⁾ Spisy Platony

¹⁾ Polit. I, VII, c. 8.

jsou plny poukazů na nezbytnost náboženství pro státy. Plato chce, aby největší tresty ustanovovány byly na ty, kdož popírají jsoucnost božstva nebo tvrdí, že božstvo se nestará o lidi. Ano, Plato tvrdí, že dobře spořádaný stát musí se především starati o pěstování náboženství. *Plutarch* nazývá náboženství poutem každé společnosti a základem zákonodárství a je toho názoru, že stát je spíše bez základu a půdy možný, než stát bez víry v božstvo. Dle *Cicero* nabyli Římané panství a vlády nad národy více svou zbožností než svou udatností a moudrostí¹⁾; bez piety k Bohu, míní, nemůže trvati ani věrnost ani spravedlnost. Tento názor o nutnosti náboženství byl v Římě od založení věčného města tak traditionelním, že *Valerius Maximus* mohl říci: Vždy bylo zásadou našeho města, náboženství dávati přednost přede všemi jinými, i nejvyššími a nejslavnějšími statky.

Abychom uvedli také svědectví z novější doby, prohlásil *Washington* ve své inaugurační řeči na kongresu 1789: „Náboženství a morálka jsou nejnezbytnějšími oporami blaha státního. Marně by se honosil patriotismem ten, kdo by tyto dva základní pilíře společenské budovy podvrátiti chtěl.“ Proč snažil se *Napoleon*, povaliv revoluci, víru v Boha a náboženství opět všemi prostředky, ovšem po svém způsobu, obnoviti? Nebylo to bezpečné přesvědčení, že bez náboženství stát existovati nemůže?

Sám bezbožecký *Rousseau* přes svou zvilou nenávisť proti křesťanství a zvláště proti katolické církvi žádá všeobecné náboženství jako nezbytný základ státu. Ve svém „*Contrat social*“ učí, že bez jistých dogmat náboženských není možno býti dobrým občanem a věrným poddaným. K těmto naukám počítá existenci Boha, prozřetelnost, odplatu v životě

¹⁾ De Harusp. c. 9.

posmrtném, svatost společenské smlouvy (!) a zákonův. Stát nemá sice práva žádati tato dogmata, ale — a tu třeba diviti se logice člověka, který nad křesťanstvím k soudu zasedá a světu nové náboženství předpisovati chce — ale smí ty, kteří v ně nevěří, ze země vypověděti a ty, kteří tato dogmata jednou veřejně uznali, později pak svým životem zapřeli, smrtí trestati. Tedy inkvisice v nejlepší formě, a to státní. Znáám je také výrok tohoto frivolního posměvače náboženství, že náboženství je každému státu nutno, poněvadž zákon zamezuje toliko zločiny veřejné, náboženství však také tajné.

Vnitřní důvod náboženství jakožto základu státu lze snadno nalézt. K podstatě každé pravé autority náleží, aby člověk ve svědomí byl vázán jí uznati a jí se podrobiti. Vezměte však víru v Boha a o povinnosti a právu nemůže býti řeči. Vládě atheistické nezbyvá na udrženu poslušnosti leč fysická moc. Vrchnost nesmí proto trpěti, aby ateismus byl hlásán a náboženství napadáno a tupeno. — Než ještě více. Bez náboženství není pravé mravnosti a ctnosti. Co tvoří vlastní základ věrnosti poddaných, spravedlnosti, pravdomluvnosti, poctivosti, čistoty a všech ostatních ctností, bez nichž není možno šťastného pospolitého života? Vůle Boží, která nás k zachovávání těchto ctností hlasem svědomí zavazuje a jako přísný soudce jednou od nás z toho počet žádati bude. Není-li Boha a náboženství, nemůže býti řeči o svědomí a povinnosti, ctnost je pošetilostí, věrnost a víra v obcování jsou prázdnými slovy, a zůstává jen vzájemné obelstění a vykořisťování jako obecný zákon společenský a policajtská hůl podporou a základem společnosti. Ale co spraví pouhá policie? Jestliže kdy, smí se dnes svět nejméně opírat o pouhou moc, kde přes stálé rozmnožování policie zločiny rok od roku rostou způsobem hrůzu vzbuzujícím a mezinárodní revoluce

vždy hrozivěji hlavu svou pozvedá. „Ani eskorta tedy nepomohla!“ Toto císařské slovo o úkladném zavraždění nejmocnějšího z mocnářů světa je na pováženou.

Z povinnosti péče o zachování náboženství vyplývá také postavení křesťanských států ku křesťanství a církvi. Nežijeme v pouhém přirozeném řádu více. Bůh se zjevil skrze jednorozeného Syna svého světu způsobem pozitivním, nadpřirozeným; Bůh otevřel světu hlubiny svého božství a povolal lidi Kristem k nejužšímu společenství života s sebou. V přítomném řádu nemůže býti proto také, pokud křesťanství proniklo, řeči o náboženství pouze přirozeném. Kdo neuctívá Boha tak, jak to Bůh sám přikazuje, nemůže míti vůbec pravé pocty Boha; ano vstupuje spíše v přímý odpor k Bohu. Pro státy s obyvatelstvem buď úplně nebo téměř výhradně křesťanským nedostačuje proto omeziti se na náboženské pravdy čistě přirozené a ku křesťanství se chovati lhostejně nebo je ignorovati. Státy takové mají křesťanství, jeho dogmata a zřízení chrániti pozitivně proti útokům a podezříváním. Je klamem domnívati se, že dnešní křesťanský lid zůstane ještě náboženským nebo vrhne se do náruče jakéhos rozumového náboženství obecného, ztratí-li vědomí křesťanské. Podaří-li se kde křesťanství vytlačiti, nebude jeho dědicem přirozené náboženství, nýbrž náboženský nihilismus, ne-li přímá nenávisť náboženství.

Stát nesmí proto, abychom přešli na pole praktické, s rukama křížem založenýma pohlížeti, jak soustavně bezbožeckými a nemravnými divadelními představeními v posměch se uvádí a tupí náboženství a mravní slušnost, a tím se připravují nevinnosti léčky a předčasný hrob. Rovněž tak neměl by býti k tisku nečinným. Svobodě tisku nesmí se nikdy tak rozumět, že každému má býti dovoleno, zneužívat jí k podkopávání náboženství a mravnosti. Nepravost nemá

práva na existenci. Státní moc je proto přísně zavázána dle možnosti přítrž učiniti řádění, které se dnes provádí s nestoudnými annoncemi a feuilletony, s bídnými, špinavými romány, s posměšnými písněmi a ilustracemi, čímž tak mnohé nevinné srdce záhy se otravuje. Plato žádal, aby mládež nebyla seznamována s místy klassiků, která ohrožují víru v bohy a dobré mravy. Dobrácký Plato! Co by řekl, kdyby dnes vstal z hrobu a některé ukázky naší „krásné literatury“ poznal, nebo vstoupil do divadla našich měst; kdyby viděl, jak již nedospělá mládež z podaného jí poháru smyslné rozkoše plnými doušky pije? Od pohana pochází slovo: maxima debetur puero reverentia (před dítětem třeba míti největší úctu). V křesťanství jsme tak daleko dospěli, že stydlivost pohanů jako pruderie v posměch se uvádí.

Co pověděno o nemravném tisku, platí také o veřejném vystavování nahot, ať se děje ve veřejných výkladních skříních nebo ve veřejných, všem přístupných sbírkách uměleckých. Záminkou podpory umění nedá se omluviti. Vyššími statky než umění jsou pro stát jako pro rodiny a jednotlivé lidi bázeň Boží a mravnost. Bez nich nemají statky ony pravé ceny. Co proto říci o lidech, kteří žádají, aby vláda bez trestu nechala všechno tupení náboženství a mravnosti, naproti tomu dozor měla nad kněžími na kazatelnách, a mnichy a řeholnice z jejich útulků modlitby a lásky k bližnímu vypuzovala?

Než stát nemá se pouze omeziti na ochranu náboženství a veřejné mravnosti proti nespravedlivým útokům, jak to činí vzhledem na majetek nebo akciové společnosti. Ovšem přímá nemá stát ohledně náboženství a mravnosti zacházeti za povinnost ochrany. Přímá péče o obě přísluší církvi, které Bůh k tomu udělil potřebné milosti a pravomoci. Avšak nepřímá může je i stát podporovati tím, že ne-

toliko chrání církev v jejích právech a svobodách, nýbrž že se snaží dle sil svých ji povznášeti, podporovati a výhody skýtati, aby vštěpovala zbožnost a mravnost do srdce lidu.

Církví přízniv býti a výhody skýtati? Jak bychom se mohli odvážit takto vyvolávat plný hněv našich liberálů? Nezaznívá od více než sta let a dnes mocněji než kdy volání: „Vyhladte bídnicí“, a my odvažujeme se žádati od státu podporu a přízeň církvi? Ovšem, kdybychom psali pro ty, u nichž nenávist proti církvi katolické se zvrhla v přímé třeštění, pak byla by slova naše zbytečná. Než díky Bohu, mnoho je ještě živlů v naší společnosti, kterým se křesťanství nestalo ještě prázdným zvukem, a od těch doufáme, že se vždy více kupiti budou kolem církve jako jediné záchranné kotvy společnosti, a jí také budou hledět znovu dobýti postavení ve veřejném životě národů jí příslušící. Vždyť neběží o to, jak jeden z liberálních strašáků zní, stát učiniti pouhým sluhou církve a od něj žádati, aby pečoval o církevní záležitosti. Již ve svém nejvlastnějším zájmu má státní moc církev v jejím vznešeném poslání podporovati. Církev je i dnes první morální velmocí světa, církev má podnes nejlepší páky a prostředky k obrození země. Dejte jí tedy svobodu, tento její nejnutnější živel životní, hleďte ji dle sil podporovati, zvláště v činnosti školní, a stát sám bude z toho míti největší prospěch.

Neboť čím churaví dnešní společnost, čeho je jí nejvíce třeba?

Především pevné neochvějné bašty pravdy. Emancipací rozumu od Boha a nadpřirozené autority víry je celý obor pravdy nejistý a kolísá. Která pravda je dnes ještě pevná ve všech oněch kruzích, jež se od církve odvrátily? A to platí netoliko na poli víry nadpřirozené, kde skepse hrozná o všem pochybuje, nýbrž také v oboru pravd přirozených.

Samy základní pojmy, jako autorita, povinnost, manželství, rodina a majetek, bez nichž je spořádané žití naprosto nemožné, vidíme ohroženy. A vůči tomuto skepticizmu je odkřesťaněná společnost bezbrannou. Proti socialistickým ideám a požadavkům nemá zbraní.

Kde je tato neochvějná bašta, tato pevná kotva pravdy? Jedině v církvi katolické, sloupu a utvrzení pravdy, kterou Pán vyvolil za učitelku národův a které slíbil ducha pravdy až do skonání časů. Jak jasně a bezpečně soudí katolík o všech problémech, týkajících se velkých společenských základů! Jako z veselé slunné výše pohlíží klidně na pestrý zmatek mnohonásobných bludů, které hluboko pod jeho nohama jako vlny rozbouřeného moře po řadě se vynořují, o skálu se lámou a mizí.

Co je nám dále nutno? Za odpoutáním rozumu od Boha následovala v patách emancipace těla. Ponechá-li se s frivolním německým básníkem Heinem nebe „andělům a vrabcům“, není-li člověk, jak chce darwinismus, ničím než dále vyvinutou opicí, proč by měl pak svým žádostem a choutkám klásti meze?

A jaké sociální poměry musejí z takovýchto životních názorů, z nízkého sensualismu Epikurova vzniknouti? Zběžný pohled do světa nám to ukazuje. Všude bezměrné pachtění po zisku a požitku, všude nevšímovost k mezím práva a mravnosti, všude pohrdání autoritou. Namnoze platí právo silnějšího a zákon: boj všech proti všem. Toť obraz naší doby, pohrdající všemi páskami a svazky piety, lásky a spravedlnosti, kde nejhanebnější nespravedlnosti vykořisťováním, lichvou, bankeroty pozbývají povahy nespravedlnosti, jen když se potkají s úspěchem. Ovšem, mnozí tímto právem silnějšího nabyli ohromného bohatství a nejvybranějších požitků. Avšak jejich hody nejsou bez trpké příchuti. Zazníváť k nim z ulice hrozivé volání vyhladovělých proletářů všech zemí, kteří hlásají den

odplaty a chtějí míti podíl na štěstí pozemském, když jim byla vzata víra v život posmrtný.

Tu může jen církev společnost před hroznou katastrofou zachrániti. Církev musí opět vytýčiti princip autority a v jeho práva jej uvésti, církev musí sociální protivy vyrovnati tím, že všechny opět upamatuje na jejich stejný původ a určení, na povinnost práce a sebezapření, boháče na povinnosti spravedlnosti a lásky, dělníky na trpělivost a zříkání. Svými mocnými prostředky milosti — a to je téměř ještě důležitější — musí církev lidi uschopniti a přidržovati k plnění jejich povinností. A právě to je nejkrásnější předností katolické církve. Jak často stěžují si protestantští pastoři, že jejich církev pozbyla téměř každého vlivu na dospělé! Církev katolická naproti tomu neučí pouze, nýbrž vychovává zároveň a přidržuje věřící účinně k plnění svých nauk. Církev má po ruce četné prostředky — připomínáme na př. jen zpověď a Svátost Oltářní, toto centrální slunce celé katolické bohoslužby, — kterými mocně dotýká se nejvnitřnějších strun srdce, aby je vedla věrným plněním povinností k jejich věčnému určení. Sejmete proto s církve nespravedlivá a snižující pouta, dejte jí svobodu, hleďte ji dle možnosti chrániti a podporovati, a církev opět nastoupí svou cestu požehnáním provázenou mezi křesťanskými národy a zachrání je před hrozícími převraty a boji.

OBSAH:

	Str.
Možno-li svět odkřesťaniti?	5
Církev a věda	41
Poměr státu k církvi	67